

Kirken *i* dag

TEMA | Gudstjeneste og liturgi

At overleve i kirken med troen i behold Se side 6

Kan gudstjenesten blive relevant for flere? Se side 8

TEMA | Gudstjeneste og liturgi

Indhold

- 3 Gudstjeneste til enhver tid
af Henrik Bundgaard Nielsen
- 4 Gudstjeneste til debat
af Jørgen Demant
- 6 At overleve i kirken med
troen i behold
af Louise Højlund
- 8 Kan gudstjenesten blive
relevant for flere?
af Gerda N. Jessen
- 10 "...der er jeg midt iblandt dem"
Fra processionskirke til
centralkirkerum
af Niels Hviid
- 12 Bellahøjmesse – et bud på
en nutidig, nærværende og
medinddragende søndags-
gudstjeneste
af Peter Møller Jensen
- 14 Kan der være gudstjeneste uden
salmesang og korsvar?
af Christian Verdoner Larsen og
Mads Djernes
- 16 Kropslighed i gudstjenesten
af Jan Grønberg
- 18 Den evangelisk-lutherske
gudstjeneste
af Thomas Reinholdt Rasmussen
- 20 Frihed i gudstjenesten –
adskiller gudstjenesten i
Sydslesvig sig fra den danske?
af Cecilie Brask
- 22 Lægmandsakademi og
lægmandsgudstjenester
af Kirsten Kruchov Sønderby
- 24 Højmesse – søndag formiddag?
af Louise Dixen Hansen
- 25 Model 1: Forsvar for den
nuværende gudstjeneste
af Kristine Krarup Ravn
- 26 Model 2: Den "frie"
af Ole Kamp
- 27 Model 3: Frihed og fasthed
hånd i hånd
af Martin Bendixen Rønkilde
- 28 I had a dream – gudstjeneste
mellem tradition og samtid
af Astrid Johanne Thomsen og
Inge Lindhardt Mikkelsen
- 30 10 gode spørgsmål til en
lokal drøftelse af gudstjeneste
og liturgi
- 31 Nyt fra Kirkefondet

Nr. 2 | Juni 2020
19. årgang

ISSN 1601-8230

Udgiver: Kirkefondet,
Peter Bangs Vej 5B, 2000 Frederiksberg
Tlf. 33 73 00 33
E-mail: kirkefondet@kirkefondet.dk
www.kirkefondet.dk

Formand: Erik Møllerup
Generalsekretær: Henrik Bundgaard Nielsen

Kirken i dag redigeres af:
Charlotte Lydholm

Temagrupper bag nr. 2/2020:

Jette Bendixen Rønkilde, Iben Munkgaard Davids, Astrid Johanne Thomsen og Charlotte Lydholm

Layout og produktion:

Jørn Thomsen Elbo A/S, Kolding

Årsabonnement for 2020: Kr. 250,-

Enkeltnumre: Kr. 70,-
Abonnement kan bestilles ved henvendelse til Kirkefondet

Forsidebillede:

Gudstjeneste "to go" ved en drive-in gudstjeneste i Ishøj
Foto: Michael Rønne Rasmussen

Henrik Bundgaard Nielsen

generalsekretær i Kirkefondet

Gudstjeneste til enhver tid

Da jeg for mange år siden som præst i et nordjysk købstadssogn stod i kirkedøren og hilste på kirkegængerne, som forlod kirken efter en velbesøgt julemidnatsgudstjeneste, var der mange, som takkede for en ”god koncert”! Det havde da også været en gudstjeneste båret af megen musik og med et stort kor og orkester. For os tre præster var der dog ingen tvivl: Det var en gudstjeneste – med læsning af tekster fra Bibelen, bønner, Fadervor og velsignelse samt salmer. Eftertankens spørgsmål melder sig en del år senere: Var vi gået så langt i vores bestræbelser på at gøre den midnatsgudstjeneste nærværende og relevant for en bred og ikke særlig gudstjenestevant målgruppe, at det var svært at genkende den som en gudstjeneste? Eller handler det om, at deltagerne den nat slet ikke så sig selv som gudstjenestedeltagere, og måske manglede sprog for, hvad de skulle takke for? Og derfor blev det: Tak for en god koncert! Lidt i stil med når en gæst i dåbsfølget takker præsten for en god prædiken. Er det reelt et udtryk for ”tak for en god gudstjeneste”, eller er det isoleret set en tak for en god prædiken, fordi vedkommende dåbsgæst netop der i prædikenen forstod, hvad der blev sagt, og der følte sig tiltalt af præstens ord? Mens det, som ellers foregik i gudstjenesten, ikke blev oplevet som relevant – og dermed heller ikke ”godt”?

Vejen til fornyelse

Det er og bliver en udfordring, at gudstjenesterne i folkekirken fortsat skal stå på ”traditionens grund” – funderet på et solidt bibelsk grundlag og i overensstemmelse med vore bekendelsesskrifter, samtidig med at der sker en løbende fornyelse, så de i deres sprog, form, tekster, indhold mv. opleves relevante for enhver tids mennesker.

Denne spænding mellem tradition og fornyelse er til debat nu på foranledning af landets biskopper. Og lad det ikke kun blive en debat om højmesse og dens ordning, men også en drøftelse af højmessens rolle set i forhold til de mange forskellige gudstjenester, som holdes på forskellige tidspunkter i ugens løb. For netop de mange ”særgudstjenester” er måske vejen til fornyelse?

Kontekstuel gudstjeneste

En anden vej til fornyelse er at erkende, at en gudstjeneste altid skal være ”kontekstuel og lokalt forankret”, som det pointeres af Jette Bendixen Rønkilde, i ”10 teser om gudstjenesten” (artikel i Dansk Kirketidende nr. 9/2016). Hun skriver bl.a. at ”kristendommens inkarnatoriske karakter betyder, at Gud ved Helligånden gør brug af lokale ting, lokalt vand, lokal musik, lokalt sprog, lokal vin og brød, lokale mennesker for at skabe liv i og blandt mennesker, så mennesket har mulighed for at møde Gud” – f.eks. også i gudstjenesten. ”Det handler ikke om at ’lefle’ for tidsånden, men at se

på, hvad er det for kontekster, som kræver nye gudstjenester eller nye udgaver af det kendte?”

Frihed til lokal tilpasning

Der skal lyde en tak til folkekirken biskopper for, at de har taget initiativ til en bred drøftelse af vore gudstjenester og liturgier. Dette nummer af ”Kirken i dag” er et af Kirkefondets bidrag til den debat, som vi håber fører til konkrete ændringer – gerne i form af en større frihed, hvor det enkelte sogn på baggrund af nogle få faste liturgiske elementer og formuleringer selv kan forme deres egen lokalt tilpassede gudstjeneste – også højmesse. Eller som Louise Højlund, sognepræst ved Langenæskirken i Århus, skriver i en af artiklerne i dette blad: ”Lad os skabe et fælles og forpligtende grundlagsdokument med teologiske overvejelser formuleret i vores tid om gudstjeneste” – suppleret med ”vejledende ordninger”. Med det som basis bør vi i folkekirken kunne få en gudstjenestekultur med frihed til lokal tilpasning.

Foto: Michael Rønne Rasmussen

Jørgen Demant

sognepræst i Kgs. Lyngby og fagsekretær
for liturgiarbejdsgruppen vedr. gudstjeneste

Gudstjeneste til debat

Folkekirkenes gudstjenesteliv er sat til debat. Det har biskopperne besluttet ud fra den tanke, at gudstjenesten er et fælles anliggende, ikke bare i menighed og sogn, men for hele vores samfund. Gudstjenesten er en kilde til liv og sandhed, som rækker langt uden for søndagens gudstjeneste, og derfor er det vigtigt, at så mange deltager i samtalen om gudstjenestens væsen, mening og funktion.

Baggrunden for debatten

Siden sidste gudstjenestereform har flere forhold i kirke og samfund ændret sig, hvilket får indflydelse på gudstjenestelivet. Mange steder opleves en vigende deltagelse i gudstjenesten, og betyder det fx, at man skulle finde en gudstjenesteform for den lille menighed? Den rytmiske musik har en helt anden status i kirkefolket end tidligere, og hvad betydning får det for gudstjenesten? Der er kommet nye bønner og salmer (salmebøger), og betyder det, at man skal give menighederne frit spil i musik- og salmevalg? Flere forældre i storbyerne vælger ikke at lade deres børn døbe, og det får betydning for en folkekirke, som hovedsageligt vægter barnedåben. Skal vi have et ritual for voksendåb? Disse og flere nybrud i kirke og samfund kalder på eftertanke og overvejelse.

3 arbejdsgrupper, rapporter og pixi-udgaver

Biskopperne nedsatte derfor i 2016 tre arbejdsgrupper til at undersøge gudstjenestelivet i folkekirken. Hver arbejdsgruppe fik et kommissorium. Den første gruppe skulle behandle spørgsmålet om autorisation og frihed, altså hvor meget af gudstjenestens liturgi, der ligger fast, og hvor meget der er frit for præst og menighed. Den anden gruppe skulle forholde sig til højmessens status i folkekirken i dag, og endelig skulle den tredje

gruppe behandle sakramenterne dåb og nadver.

De tre faglige udvalg bestod hver af 12 teologer fra universiteter og FUUV, præster og organister. Hvert udvalg har haft en biskop som formand og en sekretær tilknyttet. Det 2-årige arbejde udmøntede sig i tre rapporter, som så blev omsat i 4 "pixi"-udgaver. For meningen er, at alle med interesse i gudstjenestelivet skulle have mulighed for at deltage. Vi har ikke været vant til at tage folkelige debatter om gudstjenesten, men med dette arbejde ville man netop inddrage alle i samtalen. Man gør så at sige alvor af den grundlæggende evangelisk-lutherske tanke, at gudstjenesten er menighedens, og derfor skal menigheden også inddrages i samtalen om gudstjeneste og liturgi.

Med de udsendte rapporter fra biskopperne om gudstjenestelivet har man ikke til hensigt at ville lave alt om, men at kvalificere en samtale, hvor alle inviteres med til at overveje, om vi har en gudstjeneste til tiden.

Gudstjeneste mellem konservatisme og nybrud

Gudstjenestelivet har en langsomhed indbygget i sig. I Den Danske Folkekirke holder vi af traditionen, for den værner om en genkendelighed, så vi kan føle os hjemme i gudstjenesten. Gudstjenestens form (= liturgi) ændrer man ikke på i tide og utide. I forhold til så mange andre evangelisk-lu-

therske kirker (Tyskland, USA, Skandinavien) har vi i Danmark haft en yderst konservativ tilgang til forholdet mellem liturgisk fasthed og frihed. Vi har abonneret på fastheden, dvs. holdt os til traditionen. Det skyldes først og fremmest kirkens stærke tilknytning til kongen/staten, som skal autorisere en gudstjenesteform, hvilket står i modsætning til Luthers egne udtalelser om, at hvad angår liturgien må man gerne lytte til de lokale traditioner i menighederne. Går man endnu længere tilbage i kirkens historie, har man ikke som i vores kirke haft så fastlagte men forskellige liturgier.

Når man her i 2020 har ment, at en debat om gudstjenestelivet er på sin plads, er det ud fra den præmis, at gudstjenesten ikke må miste kontakten med tiden og omverdenen. Og for at traditionen kan være levende, må den have et tjek engang imellem. Det er det tjek, biskopperne med de tre rapporter vil foretage.

Rapporterne er blevet sendt ud til hele folkekirken med en opfordring til på alle niveauer og platforme at finde samtalefora, hvor gudstjenestelivet kunne sættes under debat. Reaktionen har foreløbig været både negativ og positiv. Nogle mener, at rapporterne er diffuse og ikke adresserer et fokuseret mål med oplægget. Andre mener, at dét med gudstjenestens indhold og form er præsternes anliggende og ikke menighedens. Og en tredje gruppe er af

Gudstjeneste

Om gudstjenestelivet i Den Danske Folkekirke

Hvem bestemmer?

Overvejelser om forholdet mellem autorisation & frihed i Folkekirken Ålborg

Dåben kort fortalt

Nadveren kort fortalt

Materialer til debatten om gudstjenester og liturgi kan hentes på www.folkekirken.dk

Biskopperne håber på, at så mange som muligt vil indsende kommentarer til folkekirkenes liturgiske postkasse: folkekirkenliturgi@km.dk. Fristen for indsendelse af kommentarer er rykket pga. coronakrisen til senest den 26. marts 2021. I 2021 vil biskopperne samle op på debatten og afgøre, hvad den skal udmønte sig i.

den opfattelse, at vi med den nuværende ordning har den bedste gudstjenesteform. Ingen grund til at lave om her! Men mange har også taget positivt imod oplægget og kastet sig ud i debatten, både lokalt, regionalt og nationalt. I diverse medier har der inden for det seneste år været ført debatter om spørgsmål som bl.a. dåb og nadver.

Fasthed og frihed

Flere spørgsmål trænger sig på. Ét af dem er, hvor stor frihed præst og menighed skal have til at tilrettelægge deres gudstjeneste i forhold til ritualbogens foreskrevne liturgi. Hvor meget eller hvor lidt skal være fastlagt i liturgibogen. Et af motiverne til at igangsætte liturgiarbejdet har været, at flere præster og menigheder opfatter 'bogen' som en spændetrøje og derfor forholder sig eksperimenterende i forhold til ritualbogen. Man vil gerne større frihed i tilrettelæggelsen af gudstjenesten. Men hvor frit skal det være – det er spørgsmålet. For friheden taler, at gudstjenesten skal have lokalt præg. For fastheden taler argumentet om teologisk ensartethed og liturgisk genkendelighed – at vi skal kunne gå til gudstjeneste hvor som helst i Danmark og finde os hjemme i gudstjenesten. Altså: Det drejer sig om forholdet mellem det fælles og det lokale præg i udførelsen af gudstjenesten.

Og hvem skal så bestemme, hvorledes gudstjenesten skal se ud: Er det

præst og menighed, eller er det biskoppen? Eller kunne man tænke sig, at det biskoppelige tilsyn (og magten her) kunne formes som en samtale mellem præst, menighed og biskop. Evt. med inddragelse af kvalificeret gudstjenestepoplæg fra et nationalt liturgicenter, som arbejder med gudstjeneste og liturgi?

Gudstjeneste er relation

Gudstjenesten er et møde mellem Gud og menneske. Og det gælder om at skabe de bedste betingelser for dette møde, der finder sted i bøn og lovsang, i læsning og prædiken, i trosbekendelse og nadver. Vi lægger i gudstjenesten vægt på Ordet og ordene. Nu har vi fået Bibelen 2020. Så kan man fx spørge, om det vil befordre gudsmødet ved at bruge den nye oversættelse, som lægger vægten på det forståelige og meningsgivende, eller om den gamle autoriserede bibel med dens mere højtidelige sprog er bedre? En gudstjeneste balancerer altid mellem mysterium og forståelighed, og derfor skal vi hele tiden i omgangen med ordene og tegnene (dåben og nadveren) finde det rette balancepunkt.

Nogle præster mener, at sakramenternes ord er for svære at forstå, og derfor vælger de ofte at lave nogle 'til-lægs'-ord, som kan bløde de tunge

ritualord op. Pædagogikken er klar, for man vil gerne have, at menigheden forstår, hvad man deltager i. Andre vil måske spørge, om man ikke spænder ben for mysteriet i dåben eller nadveren. De vil sige, at både ordet og tegnet appellerer til hjertet og hjertets oplysning.

Siden vi sidst havde en liturgiform i 1992, har højmesse fået søskende i form af 'andre gudstjenester', oftest hverdagsgudstjenester som spaghetti-, fyraftens-, mindfulness-, natkirke-, dåbsgudstjenester. Disse gudstjenester skaber relation mellem Gud og menneske på en anden måde end højmesse: rummet indrettes anderledes, der bruges anden musik og sang, der arbejdes med ny koreografi og iscenesættelse. Der er nok ingen tvivl om, at disse nye gudstjenester kan få indflydelse på søndagens højmesse, men spørgsmålet er: Hvordan og hvor meget?

Deltag i debatten

Som sagt er det lidt af en verdenshistorisk begivenhed i Danmark, at man sætter gudstjenesten til debat, hvor alle inviteres med. Og hvad enten man er konservativ eller reformivrig, så er det vigtigt, at man melder ind. ■

Louise Højlund

sognepræst ved Langenæs Kirke i Århus

At overleve i kirken med troen i behold

I sommeren 2018 rasede en debat i Stockholm Stift i kølvandet på den nye autoriserede kyrkohandbok (ritualbog), der var blevet taget i brug i pinsen 2018. Striden handlede om en særlig populær gudstjeneste i Katarinakirken i Stockholm. Her fejres hver søndag kl. 11 en messe, hvis liturgi gennem 10 år er blevet skabt og tilpasset af præst og forsamling og har en form, der passer over 500 mennesker hver søndag. Mange af dem har ikke før været kirkegængere.

Katarinamessen foregår således ikke efter (ritual)bogen. Sognet havde indtil gudstjenestereformen været liturgisk frisogn og havde dermed en biskoppelig dispensation til at fejre gudstjeneste på denne måde. Men med autorisationen af den nye kyrkohandbok blev – som vanligt, også i dansk praksis – alle dispensationer inddraget. Forsamlingen i Katarina skulle holde op med at fejre gudstjeneste på forsamlingens måde og i stedet følge den ny-autoriserede. De skulle vise respekt for den demokratiske ånd, sagde biskop Eva Brunne, troskab overfor institutionen og huske på, at Svenska Kyrkan er en enhed, hvis forskellighed er afgrænset og sammenholdt af den fælles kyrkohandbok. Forsamlingen ville dog ikke frivilligt give afkald på deres messe, som er kendetegnet ved enkelhed, også musikalsk, og en mindre præstestyret tilgang. Selvfølgelig ikke – ved den messe hentede de jo mod og delte glæden – her var de, den myndige forsamling, jo sammen om at høre og gøre Ordet, der rejste dem op. De var uforstående overfor påbuddet, da det ikke var teologien,

der skilte dem fra andre gudstjenester i Svenska Kyrkan, men formen.

Enden blev, at Katarinakirken nu lægger en hovedgudstjeneste (højmesse) kl. 9 hver søndag, der følger ritualbogen. Katarinamessen fortsætter så som før kl. 11 hver søndag – i det den, når der allerede er en hovedgudstjeneste (højmesse), ikke falder ind under autorisationens bestemmelser. På den (ressursekrævende) måde, der ikke er sprunget ud af et behov i forsamlingen, men i tilsynet, lever kirken op til institutionens krav.

Kirken bliver holdt sammen af ritualbogen, siger den svenske biskop. Hvad hvis det var evangeliet og teologien, der holdt os sammen? Skal vi virkelig fortsat fastlåse ord og form og forhindre ordets frie løb iblandt os? Eller

statsmagt fandt hinanden ved reformationens indførelse i Danmark. Inden reformationen fandtes det ikke. De lutherske reformatorer kendte ikke til autorisation. De kendte til en stræben efter en vis ensartethed og en agtelse for traditionen, men altid også frihed. Form og indhold skulle kunne tilpasses stedet, menneskene. Ikke omvendt. Autorisationen, dette middelalderlige styringsredskab, er stadig gældende i dag. Processen frem til en autorisation er et studie i magt og indflydelse og vedholdenhed. Den er lang og teologystyret og med konservativ slagside. Den snedigste og mest vedholdende vinder i et helt uigennemskueligt 'setup' – og har så erobret banen de næste 40 år indtil næste autorisation. Det gør det umuligt at efterleve Luthers gode ind-

Der er brug for, at en menighed viderefører egne traditioner og ord, at menigheden kan engagere sig i liturgiske spørgsmål og præge og deltage, og der er brug for, at sproget holdes levende og nutidigt.

er det tid til at revurdere og forstå, at det farlige er ikke, at der er variationer, bevægelse og liv. Tværtimod. Det farlige er manglen på samme.

Autorisation

Autorisation er en kirkelig lovgivning, der ensretter og fastholder. Det er et kirkeligt og statsligt styringsredskab, som blev opfundet, da kirkemagt og

stilling til en gudstjenesteordnings holdbarhed: Det er som med sko – hav dem så længe de fungerer, og smid dem så væk!

Der er ingen, der er interesserede i at opfinde den dybe tallerken hver søndag. Den rituelle og sproglige gentagelse giver ro og åbner. Men der er brug for, at en menighed viderefører egne traditioner og ord, at menigheden kan

engagere sig i liturgiske spørgsmål og præge og deltage, og der er brug for, at sproget holdes levende og nutidigt. Der er brug for, at vi kan smide det væk, når det ikke fungerer længere. Der er brug for at gøre den næste gudstjenesteordning vejledende, ikke autoriseret. Så vi, som det er vores pligt, kan tilpasse forkyndelsen til vilkårene. For at flere kan se og høre, møde den opstandne i vores midte. Også til højmessen.

Genkendelighed

Igen og igen hører man tale om vigtigheden af "genkendelighed". Til det må man spørge: Hvad skal gudstjenesten kunne genkendes som? Er det vigtigste, at den kan genkendes som en kopi af alle de andre? Er det ikke et ret intetsigende kriterium? Skal den ikke genkendes på dens kvalitet og evne til at skabe rammer for det dybe møde med dig selv, hinanden og den inkarnerede i vores midte? Skal den ikke kunne genkendes på, at alle kan høre og modtage ordet – på dens bredde og appel? Skal den ikke genkendes på dens teologi og åbnen for refleksion, fremfor dens form og ordlyd? Skal den ikke kendes på dens vilje til at få folk til at deltage fremfor dens remser og antallet af bønner? Skal den ikke genkendes på dens helhjertethed, ikke dens perfektion? Kendes på, at vi prøver alt og holder fast i det gode? Kendes på at være et fællesskab, der møder folks åndelige længsel og er tilpasset det sted og den menighed, vi er? På at vi holder traditioner levende, men renser for rust? På at vi ved, at der er måder at give evangeliet krop eller sprog, som vi endnu ikke kender? Den slags!

Lad os pejle efter det og lade os tale om genkendelighed i teologi, kvalitet og åndskraft. Og lad os arbejde på at højne den liturgiske dannelse, både hos præst og læg.

Lad os så tale om ensartethed, fremfor enshed. Lad os skabe et fælles grundlagsdokument, det vil sige et dokument med teologiske overvejelser formuleret i vores tid om gudstjeneste (se f.eks. det lutherske kirke i USA's grundlagsdokument Principles for Worship), og så kan man nøjes med at have vejledende ordninger. Grundlagsdokumentet er fælles og forpligtende,

mens vejledningerne er – nå ja – vejledende. Det vil sige: Vi dyster i samme blæk, men skriver med hver vores håndskrift.

Vejledende betyder, at præst og menighed kan træffe liturgiske valg, der tilpasser gudstjenesten til sted og lejlighed. Så vi f.eks. ikke er kriminelle, når vi holder en allehelgensgudstjeneste, der afviger fra højmesseskemaet (der er autoriseret i 1992, påbegyndt i 1970). Så vi kan tænde et lys, hvis det er det, der er brug for. Bruge menighedens nådegaver. Så vi ikke er dømt udenfor, når vi f.eks. af hensyn til et dåbsfølge

- Fordi vi vil være relevante i vores forkyndelse – i sprog, form og æstetiske udtryk.
- Fordi sproget ikke standser sin udvikling indtil en biskoppeligt styret liturgikommission har formuleret sig færdig (eller resigneret for derefter at falde tilbage på den allerede gældende autorisation).
- Fordi det ikke er godt at forskanse sig i ritualbogens sikkerhed.
- Fordi det ikke er farligt at fejle, det er farligt ikke at prøve.
- Fordi gudstjeneste er udvikling af hjertesprog.

"Der er brug for at gøre den næste gudstjenesteordning vejledende, ikke autoriseret. Så vi, som det er vores pligt, kan tilpasse forkyndelsen til vilkårene. For at flere kan se og høre, møde den opstandne i vores midte. Også til højmessen", mener Louise Højlund. Her billede fra et ritual i Langenæskirken.

siger "vi vil stående høre", fordi det er besluttet og autoriseret at kun regibemærkninger som "lad os tilønske hinanden" og "lad os alle bede" er en dronning værdig. Så vi kan bekende vores tro med forskellige ord, fordi ingen ejer sandheden, og vi må bevilge hinanden lov til løbende at forsøge at sætte ord på, hvad vi nærer den inderste tillid til.

En ny vej

Lad os droppe autorisationen!

- Fordi vejledende (som vores begravelsesritual) giver frihed. Og grundlagsdokumentet giver fælles grund.

- Fordi kirken er i en forkyndelseskrise, der også handler om at være fanget i former og fraser, der skaber afstand mellem folk og kirke.
- Fordi det ikke giver mening at vente 10 år på, at den nye bibeloversættelse bliver autoriseret. Hvis vi ikke prøver den, kan vi jo ikke finde ud af, hvad der er godt, og hvad der er galt!
- Fordi vi i Danmark har en stærk tradition for frihed. Kan det være, at der er en idiot eller to, der misbruger den? Ja, det kan det. Det er prisen. Alternativet er værre. ■

Gerda N. Jessen
provst i Aalborg Vestre Provsti

Kan gudstjenesten blive relevant for flere?

For nogle år siden var jeg til jubilæumsfest på mit gymnasium, hvor vi spiste klassevis sammen. Ved aftenbordet kom det til at fylde en del, at vi var to sognepræster til stede ud af en klasse på 28, og vores tidligere klassekammerater delte med os gode oplevelser, de havde med at komme i kirken. Vi var i midten af 40'erne på det tidspunkt, og jeg har siden tænkt på snakken den aften som en ganske lille stikprøve af, hvordan danskerne har det med folkekirken.

Mine gamle klassekammerater deltog kun sjældent i højmesser, men var

Udvikling i gudstjenester

Kirkelivet målrettet småbørnene bevirker, at forældrene i en periode bruger kirken mere, men forældrene fortsætter ikke med at deltage i højmesser, når børnene er blevet konfirmerede, som vi kirkefolk måske sommetider håber.

Indtil tiden omkring ungdomsopøret havde vi en meget homogen gudstjenesteopfattelse i Danmark. Højmessen var hele menighedens gudstjeneste. Der var én menighed i sognet, der var lig med indbyggerne i et givent sogn, og kirkelivet udfoldede stort set udelukkende sig omkring det ugentlige

tvært imod er flere menigheder i sognet, som derfor kalder på forskellige gudstjenestetyper.

Kirken havde mistet relevans for mange mennesker på dette tidspunkt, og jeg tror, at mange af de historier, der stadig huserer om de tomme kirker (og som visse medier stadig gerne bringer), ret beset kan karakteriseres som myter i dag, og at disse har rod tilbage i tiden, før arbejdet med de mange forskellige gudstjenestetyper begyndte at brede sig.

Menighedens behov

Når vi gudstjenestevikler bør arbejdet altid begynde med menighedens behov. Som kirke kan vi have forestillinger om, hvad folk har brug for og lave flotte arrangementer, hvor vi inviterer folk ind i kirkerum og sognegårde. Men hvis der ikke er tale om, at vi derved møder et behov, kan arbejdet vise sig at være spildt. Sommetider vil et sogn med menighedsråd, præster og øvrige ansatte have godt af at stoppe op og kaste et grundigt blik på den række af aktiviteter, man har for at se, om tilbuddene stadig har relevans.

Man skal nemlig passe på, at man ikke blot fylder flere og flere aktiviteter på, indtil alle bliver helt stressede over et tårnhøjt aktivitetsniveau. Ofte bliver man også ved med at tilbyde de samme typer af arrangementer og alternative gudstjenester år efter år, selvom der måske ikke længere er menighed til det. Det er nødvendigt at luge ud i eksisterende aktiviteter, hvis man skal have kræfter og glæde ved at sætte nye gudstjenestetiltag i værk.

Det vil nok være naivt at tro, at vi ved at føre nogle afklarende samtaler med gruppen af de 40-60 årige kan få dem til at vælte ind til højmessens, men vi kan stræbe efter lokalt at få skabt gudstjenester, der særligt er rettet mod denne aldersgruppe, sådan som vi kender til det fra arbejdet med børn og unge.

generelt glade kirken og havde brugt den flittigt til babysalmesang og spaghettigudstjenester. De havde kunnet lide at komme der og gav udtryk for at have oplevet en dejlig ro, hvis de fulgte deres konfirmandbørn til gudstjeneste. Men de var ikke fortsat med at gå til gudstjeneste, efter at børnene var blevet konfirmerede, og så var tilknytningen til folkekirken dalet. Herefter var der ikke rigtig mere for dem at komme efter, lød det.

højdepunkt, nemlig højmessens.

Fra slutningen af 1960'erne spirede en ny forståelse frem af vores forskellighed. De rammer, som menneskeliv hidtil havde været indplaceret i, blev brudt op, og langsomt spredte disse ideer sig ud i alle samfundslag og -funktioner; også i kirken hvor pionerer, på trods af megen kritik, havde modet til at tage konsekvensen af ny viden om, at menigheden ikke er en homogen en størrelse, men at der

Skal man gudstjenesteudvikle skal det være ud fra en menigheds behov. Ønsker man klar viden om, hvad et sogn har brug for, kan Kirkefondets analyser af befolkning og aktiviteter være et meget nyttigt redskab. At arbejde med lytterunder kan være også en rigtig god idé. Her kan Kirkefondet også være behjælpelige med at få en enkel proces i gang, hvor et par stykker fra kirken; præst, menighedsrådsmed-

vikling vil fokus på netop denne gruppe være et oplagt sted at tage fat. Midt i livet lever vi ofte med mange eksistensielle udfordringer; børnene er ved at flytte hjemmefra, og man skal definere tilværelsen på en ny måde. Mange oplever skilsmisser, forældre der bliver gamle, eller måske et arbejdsliv, der ikke giver samme mening som tidligere. Kirkens budskab om, at vi er skabt uperfekte, men dog altid elskede af

hvad vi skulle gennemgå, men året efter blev det med frie tøjler for deltagerne. De ville holde gudstjenester og selv stå for dem. Jeg skulle blot være med som en art supervisor. Det blev en fantastisk oplevelse for os alle sammen. Vi var godt 20 deltagere i studiekredsen, primært folk der var på arbejdsmarkedet, og mange af dem kom i øvrigt ikke ofte i kirken. Arbejdet med gudstjenesterne var en stor succes,

som vi stadig, nu mange år senere, taler om, når vi mødes. Der kom mange flere i kirke til studiegruppens gudstjenester end til højmesserne. Arbejdet var betinget af en dygtig personalegruppe i kirken, der gik ind i arbejdet med liv og sjæl. Det var sjovt, men også meget krævende, og i dag vil jeg foreslå en helt anden tilgang.

Præst og personale skal ikke opleve det som en stor, ekstra byrde, hvis man vil til at holde særgudstjenester for denne gruppe af mennesker, men de skal opleve glæde ved opgaven. For de, der kommer til kirken har brug for at blive mødt i kirkedøren med nærvær og overskud. Så man bør inddrage muligt interesserede i arbejdet fra begyndelsen for at få fokus på behov, og så skabe en fast liturgi og hurtigt få afklaret praktiske spørgsmål som eksempelvis klokkeslæt og ugedag, hyppighed og liturgiens sammensætning.

At man udarbejder en enkel liturgi, der bruges ved hver gudstjeneste, sikrer mod overanstrengelse. Selv tror jeg ikke, at der er brug for mange nye store og flotte events, men derimod en stund, hvor de, der er trætte og bærer tunge byrder, for en stund kan læsse af og få hvilet de udmattede tanker. Folk skal opleve, at vi i kirken har overskud til nærvær, når de kommer til os; at vi kan give dem vigtige ord til overvejelse, musik af høj kvalitet og ører, der vil lytte før og efter gudstjenesten, således at den bliver et sted, hvor man for en stund kan hoppe af livets hamsterhjul. ■

Foto: Michael Rønne Rasmussen

Folk skal opleve, at vi i kirken har overskud til nærvær, når de kommer til os; at vi kan give dem vigtige ord til overvejelse, musik af høj kvalitet og ører, der vil lytte før og efter gudstjenesten, således at den bliver et sted, hvor man for en stund kan hoppe af livets hamsterhjul.

lemmer eller kirkefunktionærer inviterer en ganske lille gruppe til en snak om, hvad kirken kan gøre for dem.

Gudstjenesteudvikling for 40-60 årige

Mine gamle gymnasiekammerater gav udtryk for, at de havde oplevet en kirke, der var relevant, mens børnene var små, men nu var der ikke mange af dem, der kom der mere, selvom deres opfattelse af deres lokale kirke stadig var positiv. Vi er generelt dygtige til at være kirke for børn og ældre, men knap så gode til at være det for den store mellemgruppe af erhvervsaktive mellem 40-60 år og til at få dem i tale.

Så har man mod på gudstjenesteud-

Gud, kan blive et meningsfuld ståsted i en tid, hvor man ellers ville kunne opleve, at alting vakler.

Det vil nok være naivt at tro, at vi ved at føre nogle afklarende samtaler med gruppen af de 40-60 årige kan få dem til at vælte ind til højmassen, men vi kan stræbe efter lokalt at få skabt gudstjenester, der særligt er rettet mod denne aldersgruppe, sådan som vi kender til det fra arbejdet med børn og unge.

Kirken skal møde mennesker med nærvær og overskud

I mit første embede for mange år siden oplevede jeg ringe kirkegang i mit ene sogn. Så fik jeg ideen til at lave en studiekreds. Det første år bestemte jeg,

Niels Hviid

sognepræst i Gellerup Kirke i Århus

"...der er jeg midt iblandt dem"

Fra processionskirke til centralkirkerum

For små ti år siden gennemførte vi en gennemgribende liturgisk ændring i Gellerup Kirkes gudstjenesteliv. Helt uden at flytte et komma i højmessens liturgi. Vi flyttede egentlig blot stolene. Og alter og døbefont. Prædikestol og knæfald røg ud. Vi gik fra en indretning, som lignede en traditionel processionskirke med en central midtergang med alter, døbefont og prædikestol på en slags "scene" for enden af midtergangen. Og vi fik et centralkirkerum, hvor menigheden sidder i en ellipse. Alter og døbefont er placeret i ellipsens to brændpunkter, og præsten står i midten af menigheden og prædiker. Menigheden samles om det vigtigste: Ordets forkyndelse og sakramenternes forvaltning.

Ændringen var markant. Pludselig opdagede vi, at vi har en krop, når vi går til gudstjeneste, for kroppen kunne ikke bare af sig selv gå hen til sin faste plads. Ofte placerer vi os trygt på bageste række, tæt ved indgangen. Det kan efterlade præsten med en lidt ensom fornemmelse der oppe ved alteret. I det nye kirkerum er foran og bagved ophævet, og folk sætter sig med største naturlighed på forreste række. Vi er rykket sammen. For mange var der med ændringen tale om en umiddelbar forelskelse. En frisættelse af gudstjenesten. Et fornyet nærvær. Et fællesskab om det vigtigste i vores liv. En nedbrydning af hierarki og barrierer. Fri adgang til alteret for enhver. For en lille del af menigheden var der en bekymring for, om værdien af, at jeg kan komme anonymt og snige mig ind på bageste række og være alene i mødet med Gud, ville gå fløjten. Uanset hvil-

ken erfaring den enkelte havde: Pludselig diskuterede en hel menighed gudstjenestens kerneværdier med stor lidenskab. Blot ved at vi havde flyttet stolene.

Det helt overordnede spørgsmål var – og er: Den måde, vi indretter vores gudstjenesterum på, er den i overensstemmelse med det, vi prædiker, de gudsbilleder og Kristus-billeder, vi ønsker at fremhæve, og den måde, vi tænker kirke og menighed på i dag? Eller er kirkearkitektur blot noget, vi bevidstløst har overtaget fra tidligere tiders teologi, hierarkiske kirkestruktur og hierarkiske, patriarkalske samfundsnormer, og som måske prædiker imod det, som vi egentlig ønsker at sige?

Fællesskab

I Gellerup Kirke taler vi meget om fællesskab. Vi er kirke i et område, hvor fællesskaber kan være sårbare og omskiftelige. Vi vil gerne være med til at danne åbne fællesskaber, som kan have forskellig vægt mellem liv og tro. Et af de mest mangfoldige fællesskab igennem en uge i Gellerup Kirke, er uden tvivl højmissen.

Samtidig er fællesskab en teologisk bestemmelse. Gud blev menneske, fordi han ønskede at have et dybt fællesskab med sine elskede mennesker. Jesus Kristus er derfor subjektet i fællesskabet. Han er den, der bærer os ind i sit fællesskab og gør os til en del af sit legeme. Det Nye Testamente er gennemsyret af tanker om fællesskab. Vi har fællesskab med hinanden, fordi vi har fællesskab i Kristus – fællesskab i hans opstandelseslegeme ved dåben til hans død og opstandelse, fællesskab i

hans nadverlegeme, fællesskab i hans kirkelegeme.

Den svenske teolog Martin Modéus' tanker om gudstjeneste inspirerede os i høj grad (Martin Modéus: "Menneskelig gudstjeneste. Om gudstjenesten som relation og ritual", udgivet af forlaget Alfa i 2007). Særligt hans klare formulering af, at gudstjenesten finder sted i tre møder: mødet med Gud, det sande møde med mig selv, og mødet med min næste. Når vi analyserede vores gudstjeneste, kunne vi finde masser af eksempler på, at vi erfarede et møde med Gud, og at jeg mødte mig selv sandt. Men vores næste var mest noget, vi talte teoretisk om – særligt i prædiken, og i nogen grad i salmerne – uden at vi helt havde gjort os klart, at der faktisk er mange "næster" til stede i kirkerummet sammen med mig. Vi ønskede derfor at fremhæve mødet med næsten. Ikke på bekostning af de øvrige relationer. Tværtimod: Modéus fremhæver, at de tre relationer hænger uløseligt sammen. Styrkes erfaringen af den ene relation, styrkes de alle tre.

Mindre hierarki – mere "almindeligt præstedømme"

Det traditionelle, langstrakte kirkerum har sin rod dels i Jerusalems tempel, og dels i den romerske kejserkults modtagelseshal, basilikaen. Begge rum er stærkt hierarkiske opbyggede, og ikke alle kan betrede alle dele af rummet. Begge rum er skabt til at udstråle guddommelig magt og indgyde underdanighed og ydmyghed.

Er det det gudsbillede eller Kristusbillede vi først og fremmest ønsker at fremhæve, når menigheden træder ind

i kirkerummet? Igennem gudstjenesteværksteder i menigheden har vi defineret tre værdier, vi ser som bærende for vores gudstjenestefejring: Autenticitet, fællesskab og hjemlighed. Hellighed er en fjerde værdi, som også er blevet fremhævet. Hvordan kan vores gudstjenesterum udtrykke de værdier? Og hvilket syn giver kirkerummet på os selv? Såvel arven fra templet som arven fra basilikaen lægger op til en stærkt hierarkisk forståelse af rummet, hvor kun de særlige indviede har adgang til de særligt hellige områder. Vi ønskede os et rum, som i langt højere grad er udtryk for den lutherske tanke om det almindelige præstedømme, hvor vi alle er lige for Gud, og hvor gudstjeneste er noget, vi "gør" sammen, og hvor vi alle bærer med.

Prædiken, dåb og nadver

Som sagt røg prædikestolen på depot. Præsten står nu og prædiker på gulvet foran alteret, evt. med et flytbart nodestativ til brug for manuskriptet. Jeg mærkede tydeligt menighedens respons. Hvornår de var med, og hvornår de blev lidt tomme i blikket. Pludselig mærkede jeg, når dogmatisk tale blev lidt for verdensfjern.

Dåben er rykket i centrum af menigheden. Den er ikke længere noget, som foregår lidt langt oppe foran, hvor man ikke rigtigt kan se. Pludselig er den meget mere et menighedsanliggende end noget, der mest angår dåbsfamilien. Dåbsfamilien er også rykket i centrum. De skal ikke længere nervøst vende hovedet bagud for at følge med i, hvornår den hjemmevante menighed rejser sig og sætter sig. Alt foregår i et organisk åndedrag.

Nadver fejrer vi stående i en ellipse. Der kan være ca. 30 personer pr. nadverkreds. Ved de små gudstjenester på 2. helligdage og om sommeren kan vi være hele menigheden i den samme nadverkreds. Det føles ikke tomt, men helt og fuldt! De fleste søndage er vi 2 – 3 kredse. Vi er blevet glade for stående nadver. Særligt de ældre, som døjer med dårlige knæ. Kørestolsbrugere kan helt naturligt være en del af nadverkredsen, og er ikke en "særmenighed", som præst og nadveruddeler skal bevæge sig særligt ned til. I evalueringen efter et halvt års prøveperiode udtalte

Foto: Gellerup Kirke

Gellerup Kirkes kirkerum før og nu. Fra processionskirke til centralkirkerum.

en kirkegænger, at "det er dejligt, at man ikke længere skal ligge på knæ for præsten". Det er selsagt misforstået, at nogen ved nadver skal ligge på knæ for præsten! Men det var ikke desto mindre en erfaren kirkegængers oplevelse!

Vores kirkerum

Det "nye" kirkerum er nu blevet gammelt set i et Gellerup-perspektiv. Det er blevet vores. Der er levet meget godt, levet liv i dét rum, og nu kan vi næsten ikke forestille os det anderledes. Som menighed har vi placeret megen identitet i dét rum.

Til stadighed nævnes værdier som "nærvær", "hjemlighed", og "rummelighed" af mennesker, som møder rummet for første gang. Ved dåbsamtale i kirken har jeg oplevet dåbsfamilier, som ved deres første møde med rummet, begyndte at fortælle, hvad de så. Da de var færdige, havde de udtømt alle præstens ord om dåbens betydning! Én fra menigheden, som første gang oplevede den nye opstilling, udtrykte det på denne måde: "Det er som om, at vi deler Gud mere". ■

Peter Møller Jensen

sognepræst i Bellahøj Kirke i København

Bellahøjmesse

– et bud på en nutidig, nærværende og medinddragende søndagsgudstjeneste

I folkekirken har der i de senere år været eksperimenteret meget med nye gudstjenesteformer. Natkirke, meditationsgudstjenester og Taizé-gudstjenester er blot nogle af de mange spændende forsøg, og idérigdommen er stor. Men på ét punkt er det som om tiden har stået stille. Den autoriserede søndagshøjmesse ligner stadig sig selv, og der er meget få, der for alvor begynder at pille ved formen. Men der er da heldigvis undtagelser, og en af dem er Bellahøjmesse, der blev til for en 7-8 år siden som resultatet af en spændende proces, hvor Bellahøj Kirkes fire præster sammen gav sig selv den udfordring at skabe et bud på en nutidig, nærværende og medinddragende søndagsgudstjeneste, der stadig kunne genkendes som en højmesse og bevare den autoriserede forms kvaliteter.

Musikken og de bibelske tekster

I arbejdet med Bellahøjmesse stod det hurtigt klart, at den ramme, som de musikalske indslag skaber, var af stor betydning for helheden. For at forstærke gudstjenestens karakter af nutidighed satte vi orglet på pension og satsede i stedet på et lille husband, bestående af den musikansvarlige pianist og sanger samt et par medspillere, oftest en guitarist eller to, men også ind imellem en gæsteoptræden, hvis det passede bedre ind i søndagens musikalske udtryk. Hensigten har lige siden været, at planlægningen af Bellahøjmesse sker i tæt samarbejde

mellem præster og musikere, således at den røde tråd den enkelte søndag afspejles i både ord og toner, og derved understreger dagens aktuelle tema og budskab. Salmerne fremføres også af husbandet og markerer derved en tematisk sammenhæng mellem Grundtvigs og Ingemanns salmeunivers og så det brogede univers, hvorfra de solistiske musikindslag, introen, medioen og outroen, hentes. Johnny Cash og Bob Dylan byder sig til, ligesom for eksempel Lars Lilholt og Anne

sammenhæng består af fire led, der veksler med Taizéverset "O Gud, hør min bøn!" (DDS 419).

Bellahøjmessens opbygning

I dag er Bellahøjmesse det egentlige højdepunkt i kirken, hvor vi sammen kan forny vores tro og finde nye kræfter til dagligdagen. Allerede introen afslører med sit tonesprog, hvor vi stemningsmæssigt befinder os i kirkeåret, og så kan vi med den indledende hilsen, der i Bellahøjmesse er den

Planlægningen af Bellahøjmesse sker i tæt samarbejde mellem præster og musikere, således at den røde tråd den enkelte søndag afspejles i både ord og toner, og derved understreger dagens aktuelle tema og budskab

Linnets – og ganske ofte er vores musikere selv på banen med helt nyskrevne stykker til gudstjenesterne.

Ligesom musikken skal de bibelske tekster i højmesse også gerne nå bredt ud i forståelse og sproglig genkendelighed. Derfor er det den danske oversættelse fra Bibelen 2000, der i dag benyttes – og ved oplæsningerne har vi mulighed for at indtage et par af kirkegængerne, der derved er med til gøre Bellahøjmesse til vores fælles anliggende. De to læsere dukker op igen senere i gudstjenesten ved kirkebønnen, der i vores

apostolske velsignelse, bade os i kærlighedens fællesskab, der med de to store velsignelser i hver sin ende af gudstjenesten omslutter os og favner os. Derefter følger indledningskollekten, hvor vi benytter Holger Lissners samling, og den gammeltestamentlige læsning. Salmer og læsninger veksler, velkendte ansigter fra menigheden tager de eviggyldige ord fra Bibelen i munden, mens vi andre istemmer salmerne til ledsagelse af husbandet.

Når vi kommer til evangelielæsningen bliver det præstens tur, ligesom den efterfølgende prædiken, hvor vi

Foto: Torben Dahl

har en ambition om at være nærværende og relevante i vores forkyndelse. Det er nu ikke så svært, når hele rammen netop bygger på nærvær og relevans – det er i hvert fald vores glædelige erfaring, at Bellahøjmessens form fremmer præstens bestræbelser på at nå ud over rampen med sine ord. Efter prædikenen kommer den lille lovprisning, og så følger trosbekendelsen. Når trosbekendelsens ord fremsiges stående umiddelbart efter prædikenen, er det som om, de bliver en understregning af den tro, vi har til fælles, og som præsten i sin prædiken er eksponent for.

Efter de mange ord er der brug for en stund til personlig eftertanke og refleksion, og der kommer den musikalske medio ind. Når det ind imellem lykkes, er det fantastisk at opleve, hvordan en ellers banal popsang med sine enkle ord kan være med til at kommentere og udfolde gudstjenestens tema. Det personlige og det fælles mødes i Bellahøjmessens næste led, kirkebønnen. Med repræsentanterne for menighedens hjælp beder vi sammen for verden, for kirken og for mennesker omkring os – men til sidst afsluttes kirkebønnen med en opfordring til egen stille bøn for de anliggender, der trænger sig på for den enkelte. Et stille, men intenst øjeblik i gudstjenestens forløb.

Nadver og fredshilsen

Nadveren i Bellahøjmissen har en indledning, der er skrevet specielt hertil, efterfulgt af Holger Lissners nadverbøn og Fadervor. Igen et øjeblik hvor den fremsagte fælles bøn forener os og minder os om alt det, vi bærer på sammen. Derefter følger noget af en fremmed fugl i dansk folkekirkelig sammenhæng, fredshilsenen, først præstens ”Fred være med jer!” og så opfordringen til at hilse hinanden med ordene ”Fred være med dig!” Og for en stund er det som om hele gudstjenestens præg af orden brydes, når kirkegængerne vandrer rundt for at overøse hinanden med ikke bare fredshilsener, men også med store smil. Igen det personlige og det fælles, der spiller sammen og gør det, vi har sammen, til betydningsfuldt for den enkelte.

Selve uddelingen i Bellahøjmissen bærer præg af det muliges kunst. Da kirken blev ombygget i 2016 blev alterbordet skudt frem fra bagvæggen, så præsten kan stå bag alteret med front mod menigheden. Det betød, at der ikke længere var plads til knæfaldet, så vi valgte derfor at indføre stående nadveruddeling i en halvkreds foran altertrinene – og det er vi blevet rigtig glade for! Nu bliver oplevelsen af nadveren som et fælles måltid mere konkret, fordi man står sammen skul-

der ved skulder, præsten er bogstavelig talt i øjenhøjde med nadverdeltagerne, og en del af de kirkegængere, der tidligere havde svært ved at skulle helt op foran alteret og knæle ned, har nu fundet plads i kredsen sammen med de andre.

Bellahøjmessens afslutning

Efter nadveren synger vi Janne Marks smukke vers ”Igen berørt, bevæget” (Kirkesangbogen 1004), og så nærmer Bellahøjmissen sig sin afslutning. Endnu en Holger Lissner-kollekt og den aronitiske velsignelse, før musikerne tager over og lader outroen klinge ud. Vi klapper gerne af de optrædende, og så er der som regel en enkelt meddelelse eller tre, før vi vandrer ud til den ventende kirkekaffe. På overgangen mellem det sakrale og det profane, mellem det synlige fællesskab i gudstjenesten og den enkeltes liv i dagligdagen er det vigtigt med et rum, der formidler den overgang og får knyttet og styrket de mange bånd mellem os mennesker.

Bellahøjmissen er i dag med biskestyrelsens tilladelse og velsignelse vores flagskib i Bellahøj kirke, som vi bærer sammen som præster og menighed – og som vi glæder os til hver eneste søndag. Den udfordring, vi gav os selv, er lykkedes til fulde! ■

Christian Verdoner Larsen

organist ved Nørremarkskirken og cand. mag. i idehistorie

Mads Djernes

forhenværende organist og nuværende sognepræst ved Nørremarkskirken samt timelærer på Pastoralseminariet

Kan der være gudstjeneste uden salmesang og korsvar?

En ny slags gudstjeneste

I disse coronatider er vi vidner til en ny slags gudstjeneste, nemlig den digitale gudstjeneste eller video-gudstjenesten. Den nye genre udspringer ganske vist af en slags undtagelsestilstand, men alene det, at vi kan kalde noget for en gudstjeneste, hvor der ikke er en fysisk forsamling, udfordrer begrebet om, hvad en gudstjeneste egentlig er.

Når vi i Nørremarkskirken har lavet digitale gudstjenester hen over påsken, har vi nok en forestilling om, hvem der kan tænkes at se og lytte med, og spiller op til fællessang i forventningen om, at folk hjemme foran skærmen kan tænkes at ville synge med. Men alligevel er deltageraspektet ved en normal protestantisk gudstjeneste udfordret, ligesom videoformatet ikke kan honorere den levende, øjeblikkelige begivenhed, der udspiller sig samtidigt for alle i et umiddelbart fællesskab. Til gengæld – kunne man tilføje – udsætter vi os for, at kolleger og andre smugkiggere kan lure med og spille lidt rundt uden at føle sig som menighed; med køligt vurderende distance tjekker man lige, hvad de andre gør, og regner sig ikke som deltager eller målgruppe.

Hvad hører til en gudstjeneste?

Folkekirkens liturgi er allerede sat til debat ud over landet. Dertil har pande-

mien har kastet boldene op i luften i forhold til, hvad man egentlig synes hører til en (digital) gudstjeneste. Skal der være nadver (og giver det mening)? Hvad med salmerne, og hvad med korsvar og hele den normale liturgi? Mange steder kommer prædikenen til at fylde mere, end den plejer. Så spørgsmålet om, hvad korsvar og salmesang egentlig betyder for en gudstjeneste, blusser lige nu op igen på en ny måde.

For denne artikels skribenter er det under normale forudsætninger fristende at besvare spørgsmålet med bare et ord: Alt. Både historisk og teologisk betragtet samt i konkret praksis er sangen måske det vigtigste, der skal til for at gøre en begivenhed til en gudstjeneste – salmerne kan ikke gøre det alene, men har også brug for den liturgisk-musikalske kontekst.

Et møde mellem Gud og mennesker

At gudstjenestens deltagere synger undervejs i dens forløb er kort sagt af grundlæggende betydning for, at der overhovedet sker et møde mellem Gud og mennesker. Såvel de vekslende salmer som den liturgiske musik, der er den samme hver søndag, er dele af et nøje tilrettelagt forløb, som samlet set skal give rum for, at der opstår gudstjeneste. Der dannes et gudstjenstligt fællesskab med de øvrige tilstedeværende, ligesom man bliver medforkyn-

der af det tekstlige indhold, som så at sige lægges én i munden. Og samtidig udgør sangen en vertikal kommunikation, idet den i lovsangens form er udformet som et svar på Guds ord eller kan være en anrøbelse eller bøn til Gud. Denne musikalske samtale har så at sige været det mest umiddelbare udtryk for kristendom, siden englens sang for hyrderne julenat.

Hvis man kan sige, at salmerne er udtryk for en henvendelse til eller svar på Guds tiltale, er gudstjenestens fast tilbagevendende 'liturgiske musik' altså udtryk for en såvel horisontal (med menigheden) som en vertikal (med Gud) kommunikation. Vi svarer på præstens 'Herren være med jer' ved at hilse tilbage, således at der i fællesskab udtrykkes et ønske om, at Gud må være nærværende i denne gudstjeneste. I sungne vekselbønner tilslutter menigheden sig ordene i den bøn, præsten lægger stemme til. Trosbekendelsen udsiges med de samme ord i et fastlagt melodisk forløb, hvilket gør menighedens stemme til én. Under altergangen kan menigheden i varierende grad deltage, eksempelvis med 'Hosianna i det højeste', og når vi svarer 'Amen', bifalder vi det netop fremsagte.

Sangens hele berettigelse i den gudstjenstlige sammenhæng har både et pædagogisk og et rituelt sigte: Vi tager på én gang del i og er med til at gestalte gudstjenestens forløb. Hvad

Den musikalske samtale har så at sige været det mest umiddelbare udtryk for kristendom, siden englens sang for hyrderne julenat.

angår korsvarene kan denne pointe imidlertid glippe, når de ofte anses for at være den kirkemusikalske betjenings ansvar at varetage. Derved foregår de i både konkret og overført betydning hen over hovedet på gudstjenestedeltagerne – og opfattes ikke som den gudstjenstlige dialog, de er udtryk for. Man kan imidlertid diskutere, om den musikalsk bårne dialog mellem præst og menighed – og dermed den rituelle og pædagogiske funktion – går tabt, hvis præsten ikke 'messer' de led, hvor menigheden svarer i sang, idet sammenhængen til 'korsvarene' så ikke bliver tydelig. Der kan dog også ligge en slags musikalitet i en vekslen mellem recitation og sang i kraft af teksten selv og gentagelsen.

Hertil kommer imidlertid, at det heller ikke er så nemt at synge salmer. Selv med en velfungerende sangstemme er det en vanskelig proces, hvis gudstjenestedeltageren ideelt set i ét nu både skal huske, fortolke, synge, lytte og foregribe salmen, idet den synges. Ved at synge medvirker den enkelte gudstjenestedeltager i gudstjenesten med en kropslig handlen, der kræver såvel en fysisk som en intellek-

tuel indsats. Sidstnævnte kan til dels aktiveres, selvom den enkelte overlader det at synge til andre. En forsker har peget på, at menighedens sang også har en indvirkning på den, der ikke deltager i sangen – men på det hørbare og bevidsthedsmæssige plan, idet vedkommende således kan 'høre' fællesskabet. Dog rokker det ved præmissen for menighedens sanglige deltagelse i gudstjenesten, hvis vi ikke kan tage det for givet, at alle synger med. Og hvis man ikke kan deltage kropsligt, forringes den ikke-intellektuelle tilgang til gudstjenesten, som er nok så væsentlig.

Så spørgsmålet er i forlængelse heraf, om en digital gudstjeneste overhovedet er en gudstjeneste. Den nærhed, vi for det meste forbinder med et kristent fællesskab, har det i det hele taget ikke nemt i coronaens tid.

Fællessang skaber fællesskab

Samtidig går det paradoksalt nok godt med fællessangen i Danmark – det er særlig tydeligt i denne tid, hvor der overalt synges fra altaner og i kor med fællessangsprogrammer på DR. For at kunne deltage i disse begivenheder – såvel som i en normal gudstjeneste – kræves det imidlertid, at man er blevet introduceret i en sangkultur fra barnsben af eller i det mindste, at man har været på efterskole eller højskole. Sang i skolerne er de fleste steder for nedadgående, når man sammenligner med tidligere tiders tradition for skolesang. Kirkerne står mange steder med et langsigtet og ressourcekrævende arbejde i de lokale forsøg på – via

korsang – at løfte børn ind i fællesskabet. Gennem de senere år har såkaldte 'sangcentre' vundet frem flere steder i landet og vist, at et udstrakt samarbejde på tværs af fagligheder, geografi og aldersgrupper giver grundlag for, at flere børn og unge oplever glæden, udfordringen og læringen ved at synge i kor.

At fællessang faktisk skaber fællesskab, har aldrig været så tydeligt som nu, hvor der synges i stuerne og på altanerne. Parallelt hermed kan det heller ikke udelukkes, at der kan opstå religiøse øjeblikke med vertikal og horisontal kommunikation, når kirkerummet pludselig flytter ind i stuen. Vi ved ikke, hvad fremtiden bringer. Vil det digitale fællesskab vinde frem som en accepteret gudstjenesteform, eller vil det kun få os til at glæde os endnu mere over det fysiske fællesskabs konkrete nærhed, som lader os fornemme så meget mere end ord, toner og handlinger hver for sig? Der bliver skrevet et væld af salmer og kormusik i disse år – man kunne ønske, at den liturgiske musik i de kommende år fik et nyt og varieret udtryk, så den kan anspore til deltagelse i den gudstjenstlige dialog. Hvis man dermed kunne give den fællessangshungrende dansker større mulighed for at føle sig hjemme i gudstjenesten, ville det være et skridt i den rigtige retning. ■

For at kunne deltage i diverse fællessangsprogrammer – såvel som i en normal gudstjeneste – kræves det, at man er blevet introduceret i en sangkultur fra barnsben af eller i det mindste, at man har været på efterskole eller højskole. Kirkerne står mange steder med et langsigtet og ressourcekrævende arbejde i de lokale forsøg på – via korsang – at løfte børn ind i fællesskabet. På billedet er det Rødovre Korskole/Islev Kirkes kor.

Jan Grønborg

tidl. præst i folkekirken og i Svenska Kyrkan, underviser i Liturgisk Nærvær for præster siden 2000

KROPSLIGHED i gudstjenesten

Jeg er en af dem, der oprigtigt savner kropslighed i vore gudstjenester. Den danske lutherdom har gennem mange år næsten gjort en dyd ud af at fortrænge kropslighed. Men udviklingen er nu ved at vende takket være en spirende ny liturgisk bevidsthed især siden årtusindskiftet.

Martin Modeus beskriver i ”Mänsklig gudstjenst” gudstjeneste som en tredobbelt relation. Den er begivenheden, som udtrykker og former relationen til Gud, til medmenneskene og til os selv. Tre møder sammenvævet i én gudstjeneste. En gudstjeneste er en begivenhed, som man deltager i med krop og sjæl, ikke en, som man overværer.

Det er ikke helt det, som man her i landet ofte hører (især ældre) præster og andre intellektuelle sige om gudstjenesten. Her vil vægten meget ofte ligge på ordene i prædiken. Den klassiske danske indgangsbøn erklærer, at vi er kommet i kirken for at høre, hvad Gud vil tale til os. Vi kommer ikke for at takke, ikke for at lovsynge, ikke for at bede, ikke for at være sammen med de troende – men for at høre! Vi har udviklet en meget verbal gudstjenestekultur, som i forhold til andre kirker nedtoner det kropslige i gudstjenesterne.

Men jeg vil nævne en række kropslige gudstjenesteelementer, hvoraf nogle stadig er underbetonede her i landet. Det gør jeg naturligvis i håb om, at man får lyst til at slippe kropsligheden mere løs.

At blive set

Når jeg som dansker kommer ind i en

kirke, ser jeg mig omkring efter en tom bæk, hvor jeg kan sidde for mig selv. Men det sker, at et fremmed menneske får øje på mig, rykker ind på bænken og vinker mig ind. Uden at jeg skal stå og rømme mig i håb om at få lov at klemme mig forbi til en ledig plads. Så er der dømt gudstjeneste, for mødet er i gang. Kristendom i praksis, i mødet. Kroppen taler, og kroppen forstår.

Processioner

De fleste elsker, når der er procession i kirken. Hvad enten det er et brudepar med følge, eller det er dåbsfamilierne, der føres ind, giver det en god oplevelse af, at vi kommer ind i en sammenhæng og bliver modtaget med glæde. I de fleste lande har kirkerne et processionskors, og det er altid en ære at blive udpeget som den, der går forrest og bærer korset. Vi har nogle gange praktiseret processioner ved påskenatsgudstjenester. Kort før gudstjenestens begyndelse går alle ud på den mørke kirkegård, påskeevangeliet læses, hvorefter hele menigheden går som procession ind i kirken, mens musikken slår sig løs. Der er muligheder nok for gennem processioner at fastslå de tre relationers enhed.

At synge med hele kroppen

Når vi har sunget de første syv vers af en salme, og præsten går ud på gulvet og siger ”Kom, lad os stå op og synge de sidste to vers!”, så sker der noget! Kroppen vågner, og den vågner sammen med andre kroppe. Vi oplever helt konkret (= kropsligt), at vi i fællesskab

synger til Guds ære. Møde med hinanden, med Gud – og når jeg mærker efter, med mig selv.

Fælles om sangen

Salmesangen er en formidabel anledning til at mærke, hvor vigtig kroppen er i åndslivet. At give sig hen i at synge en salme, som man kender, og som man identificerer sig med (musikalsk og tekstligt), er en forløsende oplevelse, som også i høj grad knytter os sammen med hinanden, forenede i lovsang. Det er dejligt, når man oplever en organist fungere som menighedens musikalske inspirator og ikke som bare en musiker. Men lad os prøve at få nogle pædagogiske sangere, der kan stå foran menigheden og få os til at synge. Jeg synes, at der spildes mange penge på unyttige kirkesangere. Brug dem hellere på en musikpædagogisk indsats overfor menigheden, så gudstjenesten kan få krop.

Diakoni

Fra gammel tid har det været sådan, at efter ordets forkyndelse rettede man fokus på dem, der havde brug for menighedens forbøn. Det skete i form af det, man i Danmark lidt misvisende kalder ”kirkebønnen”, som rettelig

burde kaldes ”menighedens forbøn”. Straks derefter kommer traditionelt indsamlingen til fattige og nødlidende. I Den Danske Folkekirke er det vist kun sønderjyske kirker, som stadig har den fysiske indsamling som del af gudstjenesteliturgen. Det er lidt trist, at Den Danske Folkekirke næsten har afskaffet denne meget konkrete, kropslige del af gudstjenesten. Men den er nok svær at genindføre.

Fredshilsen

Flere og flere kirker har genindført den gamle fredshilsen forud for nadveren. Efter at have bedt for og samlet ind til dem udenfor, viser vi viljen til fællesskab og forsoning indbyrdes, når vi rejser os og giver hånd til så mange, som vi kan nå, mens vi ønsker hinanden Guds fred. Det er igen grænseoverskridende på en måde, som tydeligt integrerer de tre relationer eller møder.

Nadver

Det mest indlysende eksempel på kropslighed i gudstjenesten er naturligvis nadveren. Det er en bøn med fødder, hænder og mund. Derfor opfatter mange nadveren som grænseoverskridende. Og det er den! Og når vi overskrider vore grænser sammen, ændrer

vort fællesskab karakter på en måde, som ingen prædiken kan erstatte. Til gengæld indebærer den konkrete kropslige medvirken, at der pludselig bliver et synligt skel mellem dem, der er med, og dem der bare ser til. Hvad gør man ved det? Jeg praktiserer ofte ”gående nadver” i erkendelse af, at tærsklen er meget lavere, når man ikke skal op og knæle i en lille gruppe, men kan nøjes med at gå frem i en kø, modtage nadveren stående og så sætte sig igen. Det er påfaldende, at deltagerne i gående nadver ofte viser deres følelser i, hvordan de står og går. Børn og unge og gamle, glade og sorgfulde mennesker er til stede og sammen i åbenlys forskellighed.

Barnedåb

Dåben er et kropsligt element! Vi bærer vort lille barn ind i kirkens fællesskab (processionen er stærk). Vi lægger det i Guds hænder. Og dog, ikke i Danmark. Her lægger vi det i gudmoderens hænder. Efter at have virket som svensk præst i nogle år, tog jeg den gode svenske praksis med hjem, hvor præsten får overrakt barnet. I Sverige siger menigheden trosbekendelsen sammen, præsten spørger forældrene, om de vil, at barnet skal døbes til denne tro, de

siger ja og giver barnet til præsten, som bærer det under dåben. Her i Danmark har jeg dog ikke vovet at gå helt så langt. Her gør jeg i stedet det, at straks efter dåben lægges barnet i mine hænder, jeg beder den lille bøn, hvorefter jeg efter svensk skik går rundt i menigheden og præsenterer det lille nye medlem, som alle kan hilse på. Døbt ind i et fællesskab!

I denne praksis er det ikke kun dåbens symbolske vand, men forældrenes konkrete overdragelse af barnet – og menighedens modtagelse af barnet, der udgør dåbens kropslighed.

Rejs jer – sæt jer!

Vi gør jo en masse med at rejse os op og sætte os ned. Det er da kropslige elementer i gudstjenesten? Både ja og nej! Vist står vi op på de foreskrevne steder, ofte med hjælp fra en præst, som venligt siger ”Lad os rejse os”. Men jeg er bange for, at det er en kropslighed, som ikke medvirker meget til gudstjenestens karakter af møde med Gud, hinanden eller os selv. En pligtrejsning rummer sjældent megen gejst. De foreskrevne rejsninger er oftest tænkt som udtryk for ærbødighed. Vi står op, når vi hører noget særlig vigtigt. Men det er levn fra en svunden, autoritær gudstjeneste, og man kan håbe, at fremtiden vil give mere plads for en kropslighed, der udtrykker tilbedelse og fællesskab, snarere end underdanighed.

Præsten

Når præsten ser på os og siger ”Lad os bede sammen,” – så gør det en forskel, om hun med sin krop og sine øjne vender sig mod alterbilledet og begynder at bede. Eller hun bare vender ryggen til os for at kigge ned i sin bog. En kropslig forskel, som har stor betydning for, om vi i menigheden er med i en fælles bøn eller bare oplever præsten læse en bøn op med ryggen til os. Det er bare et enkelt eksempel på kropslighed i liturgien.

Der er rigtig meget at sige om kropsligt nærvær i liturgien. Det er ikke mindst det, vi arbejder med på vore præstekurser om Liturgisk Nærvær. I denne artikel har det handlet om menighedens kropslige gudstjenestedeltagelse. Grundtanken er dog den samme: Ægte nærvær er altid kropsligt nærvær. ■

Thomas Reinholdt Rasmussen

sognepræst ved Sct. Catharinae kirke i Hjørring og provst for Hjørring Sdr. provsti, medlem af biskoppernes arbejdsgruppe for dåb og nadver

Den evangelisk-lutherske gudstjeneste

De fleste vil kende Torslunde Kirkes altertavle. Den er egentlig en forside til alterbordet, og originalen befinder sig nu i Nationalmuseet. Billedet fremstiller en luthersk gudstjeneste, og tavlen er malet i 1561, hvor landet havde gennemgået den første del af reformationen og nu stod foran en egentlig opbyggelse af den lutherske kirke.

På billedet kan vi tydeligt se, hvad der er centrum i en luthersk gudstjeneste: den korsfæstede Kristus. Det er ham, alt drejer sig om. Rundt om ham sker de to sakramenter: dåb og nadver, og præsten prædiker, mens han peger mod den korsfæstede. Menigheden er aktiv i bøn og lovsang, og den er aktiv i deltagelsen i sakramenterne.

Sakramenter, prædiken og offentlig gudstjeneste

For Martin Luther var gudstjenesten sakramenteforvaltning. Det er den ene ting. Den anden var prædiken, som Luther mente skulle finde sted ved hver en gudstjeneste. Ved alle gudstjenester skulle ordet forkyndes gennem tale på modersmålet. Det er på mange måder anderledes end mange andre kirkesamfund. Mange andre kirkesamfund lægger vægten på den liturgiske del af gudstjenesten, og selve forkyndelsen er ofte henlagt til torvet og til det fælles liv, der udspiller sig i det.

Luther gør det modsatte. Han trækker torvet ind i kirken. I forordet til "Tykke Messe", som er den gudstjenesteordning, Luther udgiver i 1526, lægger han netop vægt på, at kirken er en kirke på torvet, og at torvet egentlig er i selve

kirken, for den består af både troende og ikke-troende, og man kan ikke skelne den ene fra den anden. Så ud over forvaltning af sakramenterne og prædiken, så er et kendetegn ved den lutherske gudstjeneste, at den er offentlig. Det er helt centralt, også i Torslunde-billedet. Gudstjenesten er offentlig, og præsterne og menigheden blandes med hinanden.

Luther kan have tanker om en særlig udsondret kirke, men han er realist nok til at se dette som en tanke eller en drøm. Den særlige kirke, der kun består af sande kristne, er umulig, fordi de kristne er så få i antal og bor så langt fra hinanden. Den særlige kirke er netop i Luthers øjne en udsondret kirke, og den findes kun i drømme. Den kirke, vi kender, er på torvet, og den er offentlig.

Det almindelige præstedømme

Et afgørende begreb hos Luther er det almindelige præstedømme. Et af de mest kendte citater af Luther handler netop om dette, og siger, at enhver, der er krøbet ud af dåben, er præst, biskop og pave. Det betyder på den ene side, at menigheden er en del af kirkens forkyndelse og fortolkningsret. Menigheden har ret til at udlægge teksten. På den anden side betyder det for gudstjenesten, at menigheden har en opgave. Opgaven er ikke at erstatte præsten. Opgaven er at være menighed. Det er en moderne misforståelse, der skader vores opfattelse af, hvad menighed er, når man skal deltage i tekstoplæsning, nadveruddeling med mere. Det er ikke menighedens opgave at være reservepræster. Det er menig-

hedens opgave at være menighed, og det er der, det egentlige præsteembede ligger i luthersk forstand.

Det lutherske præsteembede er et forvaltnings- og prædikeembede. Det forvalter sakramenterne, og det forkyn-der ordet om Kristus. En præst er en, der ofrer. Det er den klassiske definition af en præst. Denne opgave er nu flyttet til menigheden. Præsteembedet påhviler menigheden, der i lovsang og bøn ofres til Gud i Kristus (læs mere om dette i bl.a. Bent Flemming Nielsen, "Højmesen", Eksistensen 2020, s. 67 samt Thomas Reinholdt Rasmussen, "Nadver er både offer og fællesskab", kronik i Kristeligt Dagblad 16.09.18). Det er i egentligste forstand det almindelige præstedømme.

Det almindelige præstedømme må altså ikke forplumres således, at menighedens egentlige funktion i gudstjenesten udviskes ved, at menigheden overtager forvaltningsembedets opgaver i mere eller mindre omfang.

Den lutherske gudstjeneste har altså denne dobbelt karakter: Det er Gud, der handler i gudstjenesten og skænker os sig selv gennem ordet og i dåb og nadver. Og menigheden skænkes som Kristi krop til Gud som et offer. Det er denne dobbeltbevægelse, der skaber en luthersk gudstjeneste. Det er en kerne i Luthers teologi, at det egentlige præsteembede er menigheden.

Gudstjenesten og retfærdiggørelseslæren

Det er prædiken, der er afgørende i gudstjenesten for Luther. Det er det største og fornemste stykke, som han

Foto: Michael Rønne Rasmussen

Torslundetavlen fra 1561.

siger (se Martin Luther, Skrifter i udvalg, Aros 1980, bd. 2, s. 83), og side-stillet hermed er det forvaltningen af dåb og nadver. Denne forståelse kommer af Luthers formulering af det, man kalder for retfærdiggørelseslæren: Det er Gud, der i Kristus gør os mennesker retfærdige for og hos sig.

Denne forståelse skal naturligvis afspejle sig i sakramenterne og i liturgien. En liturgi skal hvile på en teologi, og en klar liturgi hviler på en klar teologi.

Og det er indlysende, at Luthers teologiske nybrud også må afspejle sig i liturgien. De første forsøg på en nyordning af gudstjenesten udfolder Luther i 1523, men det er først ved udgivelsen af "Tyske Messe" i 1526, at vi får en egentlig luthersk gudstjenesteordning. Titlen "Tyske Messe" er væsentlig, for den afspejler titlen på det værk, som vi kalder "Den store Katekismus", men som oprindeligt "Tyske katekismus". Denne kommer i 1529, og er vel det tætteste, vi kommer på en troslære fra Luthers hånd. "Tyske messe" og "Tyske katekismus" er tvillingeskrifter, der forholder sig til hinanden som form til indhold.

Teologi skaber i kristen sammenhæng liturgi, og det kristne fællesskab

er også et gudstjenestefællesskab. Det er den krop, hvor troen først finder udtryk og dernæst skal den gudstjenestefejrede ud i verden og finde troens egentlige krop: den tørstende, den sultende og den forarmede. Derfor er det naturligvis noget sludder, når der fra forskellig side kan udtrykkes, at luthersk teologi og gudstjeneste ingen krop har. Kroppen står lige foran én som ens næste.

Centralt er som sagt retfærdiggørelseslæren, som også skal udtrykkes i gudstjenesten. Der har ofte fra forskellige side været udtrykt bekymring for, at spædbarnedåben, som Luther energisk fastholder, skulle være i modstrid med retfærdiggørelseslæren. Og det ville den naturligvis også være, hvis troen var en ytring eller en handling. Det er troen ikke hos Luther. Det er en gave, der er givet os gennem Guds egen fortælling om Jesus. Derfor står spædbarnedåben ikke i modsætning til retfærdiggørelseslæren, for de udtrykker samme ting: at Gud er giveren.

Således skal gudstjenesten også afspejle dette forhold.

Opsummering i bekendelsen

I den augsburgske bekendelse fra 1530, der ikke har Luther som egentlig forfatter, men dog stadigvæk søger

at formulere den lutherske teologi, lyder det om gudstjenesten, at den netop er offentlig (artikel 8), og at Helligånden gives gennem ordet og sakramenterne (artikel 5), så at gudstjenesten er bundet til det, man kalder det ydre ord (forkyndelse og dåb og nadver). Ånden blæser naturligvis hvorhen den vil, men vi kan finde den i ordet om den korsfæstede og i forvaltningen af sakramenterne. Og der udtrykkes også, at denne samling omkring ord og sakramenter er de helliges forsamling. Enheden er gennem ordets rette forkyndelse af Kristi kors og forvaltningen af sakramenterne i overensstemmelse med denne forkyndelse. Det er ikke nødvendigt (for frelsen), at dette udføres ens overalt, men læren i troen skal stemme overens (artikel 7).

Kendetegnet for den lutherske gudstjenester er altså, at den er offentlig (uden kirketugt), at ordet om frelse i Kristus lyder i den, og sakramenterne forvaltes. Præsteembedet hviler i menigheden, der ofrer sig selv i Kristus til Gud. Alt i gudstjenesten skal drive på Kristus, hvilket betyder, at Kristus i gudstjeneste skal vokse, og vi skal blive mindre.. ■

Cecilie Brask

sognepræst i Den Danske Kirke i Rendsborg i Sydslesvig

Frihed i gudstjenesten

– adskiller gudstjenesten i Sydslesvig sig fra den danske?

Det hænder, at udfordringer kan blive til en slags hjælp eller inspiration for forandringer eller fornyelser og at det, der umiddelbart er svagheder kan blive til en slags vejviser eller ligefrem en styrke. Sådan kan det også være i kirkelivet.

Vi har en meget god, smuk og gennemtænkt gudstjenesteordning i folkekirken, og der er rigtig mange muligheder for med de midler og talenter, der lokalt er til stede, at understrege det særlige i liturgien. Men nogle steder er forholdene sådan, at det kan

præsten dels de lokale forhold. Jeg vil tage udgangspunkt i Rendsborg, hvor jeg selv er præst, men der vil være lignende udfordringer andre steder i Sydslesvig og også rundt omkring i Danmark.

Udfordringer

Menighederne er ofte små. Det betyder ikke nødvendigvis noget for kirkegangen, fordi også få mennesker kan være meget trofaste overfor deres kirke, men det betyder noget for de økonomiske midler, der er til rådighed.

fra, og hvis ikke vi bruger kirken regelmæssigt, behøver vi ikke at betale til den". Derfor skal der være en grund til netop at vælge gudstjenesten i Den Danske Kirke. Man kunne også sige, at det er nødvendigt at være meget åben for stedet og dets behov og særkende, og at der skal være kreativitet og kvalitet i det, vi laver. Men der skal også være ærlighed og nærvær, fordi vi har mulighed for at komme meget tæt på hinanden. Det gælder ikke kun gudstjenestelivet, men også menighedens andre tilbud. Når folk føler sig hjemme er de til gengæld meget trofaste.

Et særkende for menighederne i Sydslesvig er, at vi får vores opbakning og medlemmer gennem skole og børnehaver, fordi det er gennem børnene, at forældrene opdager Den Danske Kirke som deres. Derfor er gudstjenester for og med børn og unge også vigtige.

Det kan være svært at finde en organist. I Rendsborg deler vi organisten med en tysk menighed. Det er os, der skal tilpasse os, og de fejrer for det meste gudstjeneste kl. 10.00.

...og frihed

Der er dog også fordele forbundet med at være små menigheder, der skal tilpasse sig og anstrenge sig. Menigheder, hvor der er brug for den enkelte, hvor det er nødvendigt at være opmærksom på menighedens sammensætning, og hvor man navnlig skal være opmærksom på børn og unge. Gudstjenesten kan fejres på forskellige

Vores mål er, at så mange som muligt skal opleve kirken og gudstjenesten som deres. Det bliver aldrig fint og prangende, men vi forsøger i alle gudstjenesteformer, at bevare højtideligheden og nærværet og den ærlige forkyndelse af, hvad troen betyder for os og i vores liv.

blive udfordrende eller kræve ekstra kreativitet at følge de almindelige retningslinjer for gudstjenesten.

I Sydslesvig forsøger vi så vidt muligt at følge gudstjenesteordningen for Den Danske Folkekirke, men vilkårene er på nogle punkter forskellige fra menighedslivet i Danmark. De sydslesvigske menigheder er forskellige, derfor er udfordringerne ikke entydige. Hver menighed finder sin måde at omgås særlige vilkår på, tilpasset dels

Der er sjældent penge til at gå ud og betale for ekstra aktører i gudstjenesten. Vi må glæde os over det frivillige engagement.

Det er en mindretalsmenighed. Det medfører udover de sproglige udfordringer, at vi er nødt til at gøre opmærksom på vores eksistens. Jeg plejer at sige, at Sydslesvig er en missionsmark. I Nordtyskland er indstillingen til kirken groft sagt: "Der skal være noget til OS, ellers vælger vi kirken

tidspunkter. Det lyder måske som en ulempe, at der ikke naturligt er højmesse kl. 10 hver søndag, så dagen har fået en god start, og vi ved, hvad vi kan forvente os. Vi har højmesse ca. 3 ud af 4 søndage, og vores højmesse fejres for det meste kl. 11.30. Det er det, menigheden og organisten har fundet frem til som et passende tidspunkt. Det virker godt for os, og der er endda tid til en god lang kirkekaffe bagefter. Vi følger "Højmesse med 3 læsninger og nadver" til punkt og prikke. Kun hvis der er dåb, er der enkelte afvigelser, som hovedsageligt er sproglige.

En overgang fik vi afprøvet mange forskellige tidspunkter til gudstjeneste og oplevede, at det præger gudstjenesten. Aftengudstjenester kl. 19.00 bliver nemt lidt mere meditative. Gudstjeneste kl. 17.00 passer godt sammen med et måltidsfællesskab bagefter. Eftermiddagsgudstjeneste kl. 14.30 indbyder til lidt mere afslappede gudstjenester. Af de afvekslende gudstjenestetider, som oprindeligt skyldtes organisten er der udsprunget forskellige traditioner for familiegudstjenester, gudstjenester med særligt indhold og pilgrimsvandring m.m.

De skiftende tidspunkter fik lært menigheden altid at se efter, hvornår der skulle være gudstjeneste om søndagen; det gør de stadigvæk. Samtidigt kan de se, hvilken type gudstjeneste det er. Mange prioriterer og skriver i kalenderen, når de får kirkebladet, fordi de ikke vil gå glip af de særlige gudstjenester.

Regelmæssige børnegudstjenester kl. 11.30 hjalp os med at finde frem til tidspunktet for højmassen. Det viste sig, at alle sætter pris på formiddagsgudstjenesten. Selv de lidt ældre vil gerne komme sidst på formiddagen.

Fællesskab og frivillighed

Det eneste "personale" ved gudstjenesten er præst og organist, alle andre er frivillige. Menighedsrådets medlemmer er på skift en slags kirkeværter. Kirkeværten er ansvarlig for at dække op til gudstjeneste, for klokkeringning og for ind- og udgangsbøn. Ofte finder kirkeværten en konfirmand eller en anden til at bede bønnerne. På den måde er menigheden vant til, at man-

Man kan ikke sige, at gudstjenesten som sådan er anderledes i Sydslesvig, men vi udnytter de udfordringer, vi har som en frihed til regelmæssigt at åbne op for en anden form. Den er tilpasset kirkeåret og de traditioner, vi efterhånden har opbygget. Her et billede fra gudstjenesten skærtorsdag.

ge forskellige mennesker kan bidrage til gudstjenesten.

I mindretallet har vi desuden tradition for, at vi bakker op om hinanden og "låner hinandens talenter". F.eks. kommer skolens kor eller Luciapigerne og synger i en særlig gudstjeneste. Det sker også, at andre fra menigheden – helt frivilligt og ulønnet – synger eller spiller ved særlige gudstjenester.

Fællesskab er vigtigt. Kirkekaffen er nærmest en del af gudstjenesteritualet, og vi holder flere familiegudstjenester, hvor vi spiser sammen bagefter. De afspejler højmessens liturgi, men er alligevel løsere i formen.

Minikonfirmander og især konfirmander er menighedens og ikke kun præstens. Der er interesse for at lære konfirmanderne at kende og at støtte dem. Konfirmanderne er nogle gange om året med til at forberede en gudstjeneste. Det betyder, at der bliver eksperimenteret med form og indhold. Der opbygges forskellige stationer,

tændes lys, skrives bønner. Konfirmanderne står for præ- og postludium, så musikken er lidt anderledes. Prædikenen udgøres af deres ord og tanker i en ofte lidt anderledes form. Derigennem opnås også tættere kontakt til konfirmandernes forældre.

Man kan ikke sige, at gudstjenesten som sådan er anderledes i Sydslesvig, men vi udnytter de udfordringer, vi har som en frihed til regelmæssigt at åbne op for en anden form. Den er tilpasset kirkeåret og de traditioner, vi efterhånden har opbygget. Vi forsøger at inddrage børn, konfirmander og familier, men også at sørge for, at der er stillegudstjenester til dem, der har brug for fordybelse. Vores mål er, at så mange som muligt skal opleve kirken og gudstjenesten som deres. Det bliver aldrig fint og prangende, men vi forsøger i alle gudstjenesteformer at bevare højtideligheden og nærværet og den ærlige forkyndelse af, hvad troen betyder for os og i vores liv. ■

Kirsten Kruchov Sønderby

provst i Åbenrå Provsti

Lægmandsakademi og lægmandsgudstjenester

Baggrunden for tanken

Det er tidligt om morgenen den første søndag i november, og telefonen ringer hos en sønderjysk provst. Sådan begynder historien om en ide om et sønderjysk akademi for lægmænd M/K, som ønsker at forestå gudstjenester.

For det er en præst i et to-sogns pastorat ved grænsen, som ringer. Hun er syg, hun kan ikke stå ud af sengen, og da slet ikke forestå dagens to Allehelgensgudstjenester med oplæsning af navnene på sognets døde. De pårørende er inviteret med brev. Det er så trist en situation. Provsten rundringer til alle tænkeligt ledige præster og emeriti. Ingen gevinst! Så ringer hun til menighedsrådene, får fat i en formand det ene sted og en næstformand det andet. For så må der vel aflyses? Men det synes de ikke de to. "Vi kan da ikke aflyse Allehelgen, det er synd for alle. Tab oveni tab". Man drøfter sagen og enes om, at så må de to læse navnene og ordene fra Bibelen og Fadervor, og sammen med organist og sanger få en gudstjeneste ud af det. Bagefter fortæller de to menighedsrådsmedlemmer, at det gik fint, men at det var en utryg, ja næsten angstprovokerende opgave. Det er sin sag at skulle tale i kirken. Stort på en skræmmende måde!

Historien om ideen kunne også begynde med en ansøgning til en anden sønderjysk provst, fra et menighedsråd til biskoppen, om man ikke bare kan aflyse gudstjenesten, når "vores egen præst" har fri, for ingen kirkegængere kommer kl. 9, når nabopræsten afløser. Eller den kunne begynde med fortællingen om, at der i flere sønderjyske

sogne er gammel tradition for lægmandsgudstjenester og lægmandslæse, men også fortællinger om, at man har nedlagt ideen, fordi folk i menigheden ikke var glade for den, for de kunne ikke høre, hvad lægmanden sagde, eller syntes "den eller den" var for dårlig til at læse op.

Idéen udvikler sig

I hvert fald udvikler ideen sig, da de fire sønderjyske provster mødes for at tale om fælles anliggender. For her er virkelig et fælles anliggende. De fire sønderjyske provster ser et akademi, et kursus for sig, som kan bringe masser af glæde og inspiration til et i forvejen godt kirkeliv, til et temmelig myndigt lægfolk og deres mindst lige så myndige præster

De fire tilføjer en bevidsthed om, at den præstemangel, der er i Danmark, allerede mærkes på de sønderjyske kanter. Alle gode tiltag tæller for at styrke fremtidens gudstjenesteliv. Så en ideudvikling går i gang over et par møder og en masse mails. Sagen bliver også drøftet med de to sønderjyske biskopper, som kvalificerer og udfordrer oplægget, men bestemt ikke er afvisende.

Flere arbejds møder er aftalt i provstefællesskabet, for kvaliteten og de teologiske og praktiske overvejelser skal gøres grundigt, men i det følgende et blik ind i, hvor langt vi er nået med ideen, og hvad den gerne skulle blive til.

Et akademi for lægfolk

Vi forestiller os at skabe et akademi for lægfolk, en slags fast kursusforløb,

Foto: Niels Thure Krarup

som man kan gennemføre og ved det blive klædt på til at forestå gudstjenester. Akademiets fag skal være målrettet det praktiske i opgaven. Når man har gennemgået det, skal man vide nok om liturgi, salmer, gudstjenestens organisation, retorik, dekorum og stemmebrug for, at man trygt og værdigt kan forestå en lægmandsgudstjeneste. Vi tænker akademiet meget lokalt, tæt på den sønderjyske kirkehverdag. Undervisningen skal finde sted på lokaliteter i det sønderjyske, og underviserne skal fortrinsvis være "nogen af vore egne". Det vil sige vores egne biskopper, provster, præster, organister, kirke-

tjenere, sangere og menighedsråds-medlemmer og gerne fagfolk fra kirke-musikskolen og FUV i Løgumkloster. Men også skuespillere fra de lokale teatre, lokale foredragsholdere og formidlere kan tænkes ind i programmet.

De lægfolk, som skal uddannes, skal være udvalgt og sendt på uddannelse hjemmefra sognet. Det vil sige, at vi forestiller os, at det er den lokale præst, som sammen med sit menighedsråd tager initiativet op. Det at have læg-

Vi forestiller os at skabe et akademi for lægfolk, en slags fast kursusforløb, som man kan gennemføre og ved det blive klædt på til at forestå gudstjenester, skriver Kirsten Kruchov Sønderby.

Involverede i projektet:

De fire sønderjyske provstier: Sønderborg, Aabenraa, Tønder og Haderslev.

Provsterne i erfagrupperen hedder Anne Margrethe Hvas, Kirsten Sønderby, Christina Rygaard Kristiansen og Torben Hjul Andersen

De sønderjyske biskopper er Elof Westergaard i Ribe og Marianne Kristiansen i Haderslev.

mandsgudstjenester, og sende en eller to fra sognet på kursus til at forestå dem, skal altså være en menighedsråds-beslutning på sognepræstens/ernes initiativ.

En god mulighed for at arbejde med liv og vækst

Vi tror på, at mange præster og menighedsråd vil se dette som en god mulighed for at arbejde med kirkens liv og vækst i sognet. Fordi:

- Når man har lægfolk i sit sogn som klogt og myndigt kan forestå en gudstjeneste, så kan man få flere gudstjenester på sognets faste tidspunkt. Det kan planlægges, at en del af de søndage, hvor præsten har fri, f.eks. i sommerperioden, kan varetages af lægfolk. Ikke alle, naturligvis, for der skal jo være mulighed for dåb og nadver, men nogle af søndagene. Disse søndage kan præst og lægmand forberede sammen i god tid forud, man kan mødes og læse søndagens tekster sammen, vælge salmer ud fra disse og udvælge en "postil-prædiken" til søndagen.
- Det giver præsten mulighed for at planlægge andre gudstjenester mere frit. F.eks. kunne der være lægmandsgudstjeneste søndagen efter, at man om torsdagen har haft familiespaghetigudstjeneste med det store udtræk.
- Det skaber mulighed for at etablere et lokalt korps af lægfolk som provsten, i yderste nød og præstemangel, kan ringe op den første søndag i november, når sognepræsten har mistet stemmen, og menighedsrådsformanden helst ikke vil stå i den afklædte situation, det kan være, at skulle springe ind og gennemføre en Allehelgensgudstjeneste.
- Det mindsker antallet af gange, man som præst i løbet af et kirkeår skal stå kl. 9.00 med en nærmest tom nabokirke, fordi menigheden synes, det er for tidligt og holder "fri" samtidig med deres egen præst.
- Der bliver flere kvalificerede samtalepartnere for præsten om gudstjeneste og kirkeliv i sognet. Måske kan det nye præst- og lægmandsmakkerpar få lyst til at invitere flere ind, etablere prædikenværksted og lignende delagtighedstiltag.
- Der kan rekrutteres til menighedsråd og andre opgaver blandt lægmændene og deres netværk.

Ikke et nyt embede

Vi forestiller os, at man i sognene vil kigge sig omkring og rekruttere lægmænd fra en bred kreds. Der kan være kandidater helt tæt på menighedsrådets hverdag, et menighedsrådsmedlem, en tidligere kirkesanger, en næsten voksen pige-korspige, men også lidt længere væk som f.eks. en dåbsmor eller brudgom, som har den rette profil, en spejderleder, en forstandig person fra litteraturkredsen eller genbrugsbutikken, eller hvad med den søde, kloge konfirmand fra for nogle sæsoner siden, nu 2.g'er, som man kunne se en fremtidig præst i?

Det er vigtigt for os at understrege, at der ikke skal skabes et nyt embede med dette. Der skal heller ikke være tale om et ansættelsesforhold med løn og pension. Det er en frivillig opgave at være en lægmand, som kan forestå en gudstjeneste. Det er heller ikke vores hensigt at uddanne prædikanter, eller give viden i uddannelsen om, hvordan man skriver en prædiken. Tanken er, at der skal udarbejdes et lokalt kompendie, et digitalt lager med f.eks. tre korte prædikener til hver søndag. Disse prædikener, mener vi, bør være skrevet af præsterne i de sønderjyske sogne. Lægmand kan så, evt. sammen med sin lokale præst vælge, hvilken man vil bruge den søndag, man forestår.

Nu skal vi i gang

Ovenstående er fortællingen om, hvor langt vi har tænkt hidtil. Nu skal vi så i gang med at gøre det konkret. Vi har opsøgt FUV og fået tilsagn om hjælp til at beskrive og kvalificere projektet. Vi får også brug for at få inspiration fra andre steder, hvor man allerede har stærke traditioner for lægmandsgudstjenester f.eks. Færøerne, Tyskland og England. Vi skal tale meget mere med de to sønderjyske biskopper. Vi skal have styr på økonomi, lokaliteter, undervisere og deltagere. Vi skal have genoptaget samtalen med de menighedsråd, vi allerede har været i gang med at kvalificere ideen sammen med. Men om Gud vil, så kan vi nå at få løftet det sønderjyske akademi for lægmænd ind i virkeligheden i begyndelsen af 2021. ■

Louise Dixen Hansen

sognepræst i Køge Kirke

Højmesse

– søndag formiddag?

Tiden er gået stærkt, siden jeg iklædte mig præstekjolen første gang. Jeg har stået på bævende ben, og glemmer nok aldrig min første dåb eller bisættelse. Jeg kunne i hvert fald godt mærke min puls. Som ny præst kastes man direkte ud foran menigheden, og det er jo ganske anderledes end mange andre nyuddannede, som i starten får lov til at gemme sig bag en skærm. Det kræver noget. At turde stille sig frem og forvalte sakramenter foran forventningsfulde ører. Derfor er liturgien en gave for en ny præst. I al sin enkelhed fungerer den som en ryggrad, der holder én oprejst gennem gudstjenesten. Den giver sikkerhed, for man ved, hvor man skal styre hen.

Højmassen – folkekirkens ryggrad

Højmassen er også folkekirkens ryggrad. Den er fyldt med karakter og kød. Og det skulle vi måske blive bedre til at fremhæve udadtil. For hvor tit reklamerer kirkerne for højmassen – er det fordi vi regner med, at alle folk ved, hvad den kan tilbyde mennesket?

Tænk sig, at vi har et søndagsrum, hvor man som moderne menneske kan træde ind, møde det gådefulde, blive tiltalt, og gå derfra med syndernes forladelse. Det er et tidsrum, som fortjener opmærksomhed.

Indadtil i folkekirken har højmassen fået fokus. Gennem udvalg, som har affødt rapporter, og vi har diskuteret højmassens form og indhold på sociale medier og på efteruddannelsen. Men der er stemme, som desværre

ofte taler højst. At højmassen er alt for kedelig, uden farve, og den skal fornyes! Gudstjenesten bliver nærmest talt ned i stedet for op.

Fornyelse skal der til! Det er de ord, som lyder gang på gang. Men måske er der sket en løbende fornyelse af højmassen, uden vi reelt har bemærket det? Nutidigt sprog svæver allerede rundt i landets kirker. Nye bønner og salmer er opstået. Og evangeliets ord forkyndes på ny søndag efter søndag. Det synliggør, at højmassen ikke er en statisk størrelse – den er hele tiden under forandring. Men nogle stemmer vil sige, at vi skal ride endnu videre på fornyelsesbølgen. Sproget i sakramenterne skal støves af for at gøres forståeligt for det moderne menneske. Men det vil være ærgerligt, synes jeg. For så mister man det gådefulde – og det er vel også kirkens opgave at lade mysteriet forundre os og give fornuften et modspil.

Er søndag formiddag det rette tidspunkt?

Groft sagt er højmassen løbende blevet fornyet uden den helt store (gen)reformation. Der er kommet nyt og kommer hele tiden nyt åndeligt kød på ryggraden. Men skulle man alligevel melde sig ind i fornyeskoret, så er det en tanke værd, om søndag formiddag er det rigtige tidspunkt for højmassen. Det har undret mig, at man i debatten nærmest kun har haft fokus

Louise blev ny præst i juni 2018 i Køge Kirke, hvor hun bl.a. har fokus på at udvikle ældre- og demensområdet i Køge.

på form og indhold, og ikke drøftet tidspunktet. For her har vi ikke haft den løbende forandring. Vi holder fast i kirketiden søndag formiddag, som om vi stadig var et bondesamfund. I dag er søndag formiddag ofte en travl tid. For det er her man tager ud i sportshallen, og her man har tid til at besøge bedstemor på plejehjemmet. Ja, tænk sig, hvis man kunne gå til højmesse og få tanket op af tro, håb og kærlighed efter en fortravlet søndag? Jeg tror, det er en del af succesfortællingen bag fx spaghettigudstjenester, at tidspunktet er sat efter, hvornår børnefamilierne har tid. En del storbykirker tilbyder allerede en ekstra tjeneste. Men hvad med de mindre kirker, som ikke har de samme ressourcer og kirkebetjening til at tilbyde to gudstjenester på en søndag? Det vil være en overvejelse værd at se på, om søndag formiddag er den bedste kirketid for alle landets kirker. ■

Kristine Krarup Ravn
sognepræst i Blovstrød Kirke

Faggruppen om autorisation har skitseret tre modeller: Den konservative, Den frie og Mellemvejen som inspiration for debatten (se også pixi-udgaven "Hvem bestemmer? Autorisation og frihed" på www.folkekirken.dk). Vi har bedt 3 personer komme med deres argumenter for, hvorfor de mener, at den pågældende model vil passe bedst til deres kirke.

Model 1:

ET FORSVAR for den nuværende højmesse

Jeg var i vildt oprør, da jeg hørte Mette Frederiksen sige, at alle trosamfund skulle holde lukket på grund af Covid-19. Hvordan kan vi holde lukket i kirken i en situation, hvor der i den grad er brug for den? I mangel på bedre udveje, åbnede vi en Youtube-kanal for kirken, hvor vi hver søndag igennem hele nedlukningen har sendt gudstjeneste. En journalist fra lokalavisen ringede for at interviewe mig om det: "Hvordan føles det at stå og fejre gudstjeneste i en tom kirke?" Og uden at det var noget, jeg forud havde formuleret for mig selv, hørte jeg mig selv svare: "Det har i hvert fald ikke noget med en højmesse at gøre."

Og det er sandheden. Jeg forsøgte at uddybe det, ville jo ikke have, at hun tænkte at jeg var en hykler. Youtube-gudstjenesterne kan tjene til eftertanke, opmuntring, ligesom læsning i Bibelen eller anden litteratur kan det. Men det er ikke sammenligneligt med højmassen.

Præstens show

Problemet er, at andagterne i meget høj grad bliver præstens, organistens og sangerens forestilling, show, om man vil, for menigheden, som så ikke længere er menighed, men indtager rollen som et publikum, man begærligt kan håbe på "likes" fra.

I den danske højmesse er menigheden fuldstændig afgørende for, at hvert eneste led kan lade sig gøre: salmesangen, bønnerne, Bibelordet, prædiken, velsignelser og sakramenterne. Det paradoksale er, at netop den igangværende proces omkring en fornyelse af højmassen slår på en tanke om en mere "aktiv menighed". Man forstår

ikke, at menigheden allerede i den nuværende ordning er selve eksistensberettigelsen til højmassen.

En menighedsaktivering med for eksempel lægmandlæsninger, som man med de bedste intentioner tror er menighedsopbyggende, virker som regel ganske modsat, menighedssplittende. Man får en menighed for de særligt udvalgte, som må "optræde" i kirken, og en menighed af det, som for de særligt udvalgte virker som et uengageret flertal. Alle dem, som trofast kommer i god tid hver søndag og sidder på den nøjagtigt samme plads. Man risikerer et anarkistisk hierarki, de stærke personlighedens paradisi, frem for at lade den demokratisk valgte præst stå for ledelsen. Og det helt særlige paradoks er, at det er umuligt at kritisere opdelingen af menigheden, fordi det tit vil være en afgørende del af en menighedsforståelse, at sådan nogle hierarkier netop ikke findes hos dem. Det er antimagtens usynlige tyranni. Selve høringen om folkekirkens liturgi støder på problemet: Høringen hører ikke størsteparten af kirkegængere, fordi de ikke siger noget. Men de sidder trofast søndag efter søndag på kirkebænken. De indgiver ikke noget høringssvar, fordi de bare ønsker at bevare den nuværende ordning og slet ikke kan se nogen grund til alt det postyr.

Jo mere form desto mere indhold

Der findes kun én murer på hele Sjælland, som min kirkeværges tør lade stå for reparation af furerne i vores kirketårn. På tilsvarende vis, så er der i Danmark meget få mennesker, som har den teologiske indsigt til at stå for ændringer i højmassens liturgi. Selv er

jeg bare en helt almindelig og gennemsnitlig murer, som aldrig vil vove at pille ved noget så værdifuldt.

Den danske højmesseordning er vokset ud af en lang tradition. Det er nødvendigt at lave småreparationer på en bygning fra tid til anden, og det har man i kirkens totusindeårige perspektiv også gjort for nylig, nemlig i 1992, hvor man indførte en historisk stor valgfrihed. Men hver enkelt mursten er lagt med stor omtanke. Flytter man på en sten, ja så skal man kunne overskue, hvad det gør ved hele bygningens konstruktion. Ja, så meget vanskeligere end normalt murerarbejde er det, fordi der her er tale om en bygning af levende stene.

I ugens løb har vi i vores kirke mange særgudstjenester, og det er rigtigt fint. Til de gudstjenester er liturgien mere fri, og jeg bruger meget længere tid på planlægningen af dem, end jeg gør på en normal højmesse. Ikke på selve forkyndelsen, men langt mere på praktiske ting, spørgsmål om hvor jeg skal stå og gå, hvordan kommer vi meningsfuldt fra det ene liturgiske led til det næste, og virker mikrofonen i det her hjørne af kirken? I travle uger er vi endt med at fejre eksempelvis pasta-gudstjeneste i en vakkelvorn rønne af pinde. Et enkelt overraskende pust og det hele braser sammen. Når det sker, så trøster jeg mig ved, at det snart igen er søndag i det stenhus, som generationer før mig har bygget med det ene formål, at Guds Ord med alle sanser kan høres så tydeligt og klart som overhovedet muligt. ■

Model 2:

"DEN FRIE" kaldes model 2...

Midt i denne underlige coronatid myldrer det med spændende initiativer fra landets kirker. Hos os i Vor Frue Kirke i Aalborg har præsterne vist en fantastisk kreativitet. På vores facebookside dukker der hver dag meningsfuldhed og nærvær op. Små film, klip, sætninger, koncerter, gudstjenesteelementer, babysalmesang og Qi Gong. Hver dag

titter "Morgenfruen" frem på nettet. En af de fire præster med noget på hjerte, suppleret med dejlig musik og sang, som prøver at formidle håb og mening. Digitale hilsener, der er designet til at betyde noget for det liv, der er omkring midtbykirken på gågaden. Til at sende evangelisk nærvær og håb rundt i sognet og ud til alle dem, som finder det betydningsfuldt. Det er sådan, vi gerne vil arbejde i Vor Frue.

Kirke til tiden

Vores vision hedder: "Kirke til tiden" og betyder, at vi hele tiden prøver nye

veje for at nå de mennesker, der bor i sognet (de fleste er mellem 20 og 30 år...) og alle dem, der haster forbi på gågaden. Vi vil møde dem med nærvær og evangeliet og det på en måde, så det bliver meningsfuldt i deres liv. Det har resulteret i drop-in velser, dinnerdating, korshærsarrangementer, højskoledage og anderledes gudstjenester, meditationer, pilgrimsvandring m.m.

Vi eksperimenterer, fordi vi har brug for at eksperimentere. Vores sogn ligger ved gågaden i midtbyen. Rundt omkring os og tæt på os ligger mange andre kirker, der har hver deres særpræg. Traditionelle naboer, fin-kulturelle naboer, konservative prægede naboer, forstadsnaboer. Folk søger den kirke, der giver dem det, de foretrækker, og de kender næppe sognegrænserne. Vi er midtbykirken, og vi vil lave "kirke til tiden" som overskrift over alt, hvad vi gør.

Vi har brug for at lege og udvikle

Vi bøvler også med gudstjenesten og liturgien. Det gør vi i et udvalg med præster, medarbejdere og menighedsrådsmedlemmer. Hvordan kan vi på samme tid være en tryk ramme for den overskuelige kernemenighed og også være en levende "kirke til tiden" for nye grupper? I den sammenhæng tror jeg, vi har brug for model 2. Vi har brug for at fastholde en struktur på højmassen og for den sags skyld på alle de øvrige gudstjenester, der måtte komme. Og vi har samtidig brug for, at det bliver legalt at lege og udvikle på indholdet i rammerne. Vi har brug for, at der på forhånd er givet grønt

lys til at prøve nye bønner og nyformulerede led af i gudstjenesten. Også at prøve noget, der måske kun giver mening i en periode. Vi spidser ører, når der ændres og nyformuleres. Vi sætter tanker og samtale i gang.

Tekstvalget som rettesnor

Jeg vil gerne fastholde tekstvalget som rettesnor. Indimellem vil vi fravige denne rettesnor. Det gør vi allerede, men nu vil vi bare gøre det officielt. Vi vil også gerne have tilsyn med vores arbejde. Vi har ikke intention om at ændre på gudstjenestens essens. Jeg vil bare ønske, at den kunne følge den tid, vi lever i. Gå i dialog med nutiden og de spørgsmål, vi tumler med i vores individuelle liv og i vores fælles liv. Jeg tror, model 2 kan lukke op for en ny slags udvikling og meningsfuldhed. Måske et større medejerskab fra dem, der er medlemmer af vores folkekirke og en større udadvendthed. Måske kunne vi prøve gudstjenester af, vi laver sammen med en gruppe mennesker, som ikke er trænet i det, vi plejer? Kan vi udvikle en ny form for ejerskab? Kan vi arbejde med gudstjenesten, så den bliver lettere at føle sig hjemme i? Lettere at forstå?

Jeg begyndte med coronaen. Det er også her, jeg vil runde af. Jeg tror, coronaen prikkede hul på en længsel efter kirke på nye måder. Digitalt, uddeling af påskeblomster, drive-in tjenester og meget mere. Måske skal vi give hinanden frihed til at prøve lidt mere – også noget, der kun er til en tid. Være kirke til tiden, så godt vi formår. ■

Model 3:

FRIHED OG FASTHED hånd i hånd

Kristendom findes, når den gives videre. Så enkelt er det. Uanset, hvor stærkt et begreb om Helligånd, man måtte have, så er det den altovervejende kilde til, at nye mennesker tager kristendommen til sig som sandhed og livsvejledning, at den er blevet formidlet. Så derfor er det også desto vigtigere, at den formidling foregår på en måde, der understøtter formålet. Derfor er det nødvendigt og vigtigt at diskutere gudstjeneste – både når biskopperne beder om det og med jævne mellemrum i alle kirker og menigheder.

Jeg vil gerne argumentere for model 3 i biskoppernes rapport om auto-risation af 3 grunde: en historisk, en aktuel og en international.

1. Den historiske

Der er lavet en del forskning i gudstjenestens historie gennem de sidste 20 år – en hel del har sat sig for at forske i den periode, der hidtil var megen usikkerhed omkring, nemlig kirkens første mange århundreder. Det er meget interessant at læse sig ind i sådanne undersøgelser, ikke mindst fordi det også er lidt et detektivarbejde at blive klogere på noget, som der ikke findes så mange kilder til.

En af de ting, der kan virke slående er, at det først er efter 8-900 år, at der opstår den ide, at det skulle være nødvendigt med en fast liturgi for gudstjenester i en bestemt kirke eller en bestemt geografisk region. Noget af det, der er mest tankevækkende, er, at den faste liturgi så ikke skyldes et ønske fra kirkens menigheder – men derimod en magtudøvelse fra kejsere og den slags. Så når model 3 tager alvorligt, at

kirkens liturgi skal have bestemte elementer, som ikke nødvendigvis styres af hverken bog eller kirkelig øvrighed, så ser jeg det som et træk, der er i tråd med de første mange århundreders gudstjeneste. Samtidig skal man ikke læse mange af Luthers skrifter om gudstjeneste for at se, at tanken om en fuldt fastlagt liturgi ikke kan kaldes hverken Luthers eller en luthersk ide.

2. Den aktuelle

Den aktuelle grund har rod i et projekt, jeg lavede sammen med en kollega i 2017. Vi undersøgte dåbspraksis i Haderslev Stift både ud fra præsters og menigheders synspunkt. En af de slående konklusioner var, at selv med et fuldautoriseret dåbsritual, var der ikke en af de 32 kirkers dåbsritual, der mindede 100 procent om andre. Der var altid små variationer, også i den autoriserede ordlyd.

Så når model 3 argumenterer for en større grad af frihed samtidig med, der fastholdes en vis grad af enslydende liturgi, så vil jeg hævde, at det er i god tråd med den reelle situation i folkekirken i dag. En større grad af frihed i den faste liturgi vil passe markant bedre til den virkelighed, som de fleste menigheder og kirker står i, når vi ikke længere er i enevældens tid.

3. Det internationale

Af de tre grunde, er det den tredje, der vejer mindst. Men der er også et internationalt aspekt. Når folkekirken ikke længere er kirke i et etnisk entydigt samfund, så er det heller ikke uvæsentligt, at dens liturgiske ramme er i tråd med forhold og vilkår i mange af verdens andre kirkesamfund. Det er alt

andet lige ganske få, der har en så stram liturgi som den, der har været i Danmark siden 1539.

En positiv anledning til at tage hul på diskussionen

Med de gode grunde i syne, ser jeg model 3 som den farbare vej frem. Der er plads til, at de menigheder, som har meget lyst og viden til at arbejde med gudstjenestens led regelmæssigt, kan gøre det. Men der er også plads til, at de menigheder, som i høj grad er afhængige af præster og kirkemusikeres input, kan hvile mere i allerede foreslåede ord og toner. Jeg oplever, at menigheder og menighedsråd i høj grad kan være bange for at tage fat på arbejdet med gudstjeneste – måske kan det at bruge model 3 også være en positiv anledning til at tage hul på diskussionen, så både præster, ansatte og menigheden kan opleve, at det ikke er farligt, når andre involveres – det kan faktisk være både livgivende og nødvendigt. ■

Astrid Johanne Thomsen

Inge Lindhardt Mikkelsen

hvv. organist og sognepræst i Åstrup og Vonsbæk
Sogne ved Haderslev

I had a dream

– gudstjeneste mellem tradition og samtidig

At turde miste kontrollen... lidt

Nye situationer giver nye muligheder (og begrænsninger). Det har nedlukningen under corona-epidemien vist os. Kreativiteten har blomstret. Vi har fundet nye måder at holde kontakt på, fællessangen har fået et comeback, som noget af det, der kan skabe fællesskab, selvom vi er på afstand. Folkekirken har også for alvor kastet sig ud i de sociale medier med virtuelle gudstjenester og påskerefleksioner. Ofte er det nye situationer, som skaber fornyelsen. Det er, når vi bliver pressede, at ideerne begynder at knopskyde. Det er, når vi vover at miste kontrollen lidt, at fornyelsen sker.

Vi er blevet bedt om at drømme i denne artikel – drømme om hvordan en liturgi kunne udfolde sig, hvis præst, organist og menighed fik frie hænder. Eneste begrænsning er vores evne til at turde drømme stort nok. Men vi har også forsøgt ikke kun at tænke vildt, men også at spørge os selv, hvilken gudstjeneste vi ville ønske os.

Det overordnede spørgsmål til gudstjenesten må være: Hvordan rækker vi bedst evangeliet frem? Hvordan bliver gudstjenesten en forkyndelse af, at Gud er med os? Det er gudstjenestens mål for os at se – og så skal det være en gudstjeneste, hvor der både er plads til "tryghedsnarkomanerne" og "vildbasserne". For rummeligheden er vigtig – også for at vi ikke bare laver interessekirker.

En af vores drømme går ud på, at vi kunne få lov at bruge to år på at prøve nye tiltag af – uden at skulle spørge om lov. Dvs. alt hvad præst og menighed kan blive enige om, det må gerne prøves af. Selvfølgelig vil der være nogle gevaldige fejlskud, der vil komme liturgiske skæverter, som ikke behøver gentagelse. Men ind imellem er det netop fejlene, vi lærer mest af. Så i stedet for en gudstjenestekultur, som handler om fejlfrihed, kunne der komme en gudstjenestekultur af nysgerrighed: Gad vide, hvad det gør ved gudstjenesten, hvis vi byttede om på ledene i højmesse? Eller hvis vi dropper præstekjole og pibekrave? Eller..?

Salmesang i centrum

Vores drøm handler om at lave en gudstjeneste, hvor salmesangen får lov at fylde meget. Fællessang skaber fællesskab, og det, vi synger sammen, får vi ind i kroppen på en anden måde end det talte ord. Salmerne skal være en god blanding af de gamle og de nye, så tradition og nutid kan tale sammen. Der skal være plads til både dem, der elsker de gode gamle salmer og til dem, der elsker, når der kommer nogle nye ord og melodier – og til os, der elsker begge dele. Det spændende er netop at opleve, hvordan både det kendte og det gamle kan give ord til lovsang og klage, og hvordan det nutidige og måske mere hverdagsagtige sprog kan knytte bånd mellem mit dagligliv og min tro. Musikken skal understøtte salmesangen og hjælpe til

at give "farve" til salmerne. I vores drøm er der plads til flere salmebøger – men en stor del af den drøm er allerede gået i opfyldelse. Der må gerne løbende komme tillæg til salmebogen, så der også hele tiden kommer aktuelle ord på, hvad evangelium og tro betyder. For salmerne er lige så meget prædiken, som prædiken er!

Flere tekstrækker – større bibelbredde

I vores drøm er der kommet (mindst) 2 ekstra tekstrækker til, så vi kan komme bredere rundt i evangelierne. Som det er lige nu, er det et meget begrænset udvalg af Bibelen, man kommer igennem (vist nok ca. 12 % i løbet af de to kirkeår). Det kunne fx være spændende at læse et evangelium kontinuerligt igennem søndag efter søndag, eller at alle fire evangelier var repræsenterede i påskens tekstrækker. Det ville give evangeliet flere nuancer, og alle påskens stemmer ville komme til orde.

Som prædikant er udfordringen at hjælpe menigheden til at opleve Bibelen som "vores" historie. Det er ikke bare beretninger om Jesus' liv med disciplene i Israel ca. år 30-33. Det er beretninger, som også handler om vores livsvandring med Kristus.

Den tyske teolog Dietrich Bonhoeffer skriver, at det at være kirke er at aktualisere Kristi virkelighed i vores nutid. Vi skal blive ved med at knokle med og bruge al vores viden, kreativitet, ydmyghed og ihærdighed på at

prædike Kristi nærvær i vores liv – med ord, sang og liturgi.

Liturgisk fleksibilitet

Når det kommer til liturgien, så drømmer vi også om mange flere valgmuligheder. Der kunne være forskellige bønner i forbindelse med dåb og nadver, måske afhængige af kirkeåret. Nogle gange vågner vi op, når ordene og rækkefølgen laves om. Vi oplevede til en lægmandsgudstjeneste, at de gudstjenestearbejdere havde valgt at have trosbekendelsen efter prædikenen. At den fik en ny placering betød, at den fik en ny betydning. Så blev den en slags svar på prædikenen.

Der er led i liturgien, som er ufravigelige i enhver gudstjeneste som fx velsignelsen, trosbekendelsen, Fader-vor. Læsningerne ligger også faste (men i vores drøm med en større bredde igennem kirkeåret, hvis vi fik flere tekstrækker), men menighederne kunne godt få lov at tænke med i, hvordan liturgien skal sættes sammen.

Der er en værdi i at kunne glide ind i ritualer, lade sig føre med af de kendte ord, som kommer i den kendte rækkefølge. Det er grundigt prøvet af, det er gennemtænkt, og det fungerer. Det skal der ikke være tvivl om. Men der er også en værdi i nye ord og i, at nye placeringer af gudstjenestens led bliver prøvet af og giver ny opmærksomhed på, hvad det er, gudstjenesten rummer. Tradition og fornyelse fungerer bedst, når de er i gensidig dialog, uden at den ene sætter sig på den anden!

Gudstjeneste er guddommelig leg, er der én, der har sagt. En leg bliver

netop spændende af, at der ind imellem kommer et nyt indslag, en ny variation ind i gentagelserne. Det legende i gudstjenesten er vigtigt, fordi det legende har en evne til at rumme og give udtryk for glæden – og den er vigtig i gudstjenesten og i lovsangen, som nr. 2 i salmebogen proklamerer det:

”Lover den Herre, den mægtige konge med ære!

Lov ham, min sjæl, og lad det din forlystelse være!

Mød ham med sang,
psalter og harpe, giv klang!
Åndelig leg vil jeg lære.”

Oprør mod traditionen for traditionens skyld

Vi har en drøm om, at præstekjolen bliver skiftet ud med alba og stola – som de har det i Norge og Tyskland. Når præsten står i en middelalderlig embedsdragt, er det op ad bakke at skulle aktualisere Kristi virkelighed ind i vores nutid. Godt nok er præstekjo-

len så karakteristisk, at vi vil miste noget genkendelighed ved at udskifte den, men til gengæld vil vi også slippe for, at præsten let ses som en lidt komisk eller eksotisk figur.

Der er meget, som vi sætter stor pris på i vores gudstjeneste, som den er. Det samme gælder også vores smukke, gamle kirker, som skaber fantastiske rammer for gudstjenesten. Men vi kunne også drømme om, at flere af folkekirkens og menighedsrådenes ressourcer kunne bruges på kirkens liv i stedet for på kirkens bygninger. Det er en både meget dyr og tidskrævende opgave at vedligeholde store, gamle huse, og nogle gange skal man turde spørge, om det er ressourcerne værd. Det spørgsmål kan vi ikke selv finde et svar på, men som drømmere behøver man jo ikke at tænke i økonomi.

Vi ved ikke, om drømmegudstjenesten findes i virkeligheden – men man har jo lov til at drømme! ■

Der er en værdi i at kunne glide ind i ritualer, lade sig føre med af de kendte ord, som kommer i den kendte rækkefølge. Det er grundigt prøvet af, det er gennemtænkt, og det fungerer. Det skal der ikke være tvivl om. Men der er også en værdi i nye ord og i, at nye placeringer af gudstjenestens led bliver prøvet af og giver ny opmærksomhed på, hvad det er, gudstjenesten rummer.

10 gode spørgsmål til en lokal drøftelse af gudstjeneste og liturgi

Landets biskopper har besluttet, at folkekirkens gudstjeneste skal sættes til debat. Nogle af de spørgsmål, som rejses, er højmessens status og en overvejelse af, hvor meget der i en gudstjeneste skal være fastlagt fra centralt hold. Derudover opfordrer man også til at drøfte indhold, formulering og betydning af dåb og nadver.

Kirkefondet har udarbejdet 10 gode spørgsmål til en lokal drøftelse af gudstjeneste og liturgi.

Drøftelsen af disse centrale emner i kirken kan f.eks. foregå i menighedsrådet, på et menighedsmøde, ved en frokost efter en højmesse, blandt konfirmander, konfirmandforældre mv. Og for at brede debatten ud i en større folkelig sammenhæng kan der lægges op til en snak om temaet, når repræsentanter fra kirken deltager i et arrangement i lokalsamfundet – f.eks. ved kulturnat, Open by Night, høstmarked og lign.

Snakken kan tage udgangspunkt i nedenstående 10 spørgsmål:

- Hvad sætter du pris på i en gudstjeneste?
- Hvilken betydning har jeres kirkerum for oplevelsen af gudstjenesten? Er der dele af gudstjenesten, som fungerer særligt godt i lige netop jeres kirkerum?
- Hvad er vigtigst for dig – en gudstjeneste, som er genkendelig søndag efter søndag, og uanset hvor du går i kirke henne – eller en gudstjeneste, som ofte indeholder nye og anderledes elementer?
- Hvordan oplever du dåben? Hvad betyder dåben for dig – i dit liv?
- Hvordan oplever du nadveren? Hvad betyder nadveren for dig – i dit liv? Kunne du tænke dig en ændring i form og indhold omkring nadveren?
- På hvilket tidspunkt vil du helst gå til gudstjeneste? Søndag formiddag – eller på en hverdag i ugens løb? Hvorfor?
- På hvilken måde og hvor meget bør menighedsråd, lægfolk og kirkegængere have indflydelse og inddrages i planlægning og afvikling af gudstjenester?
- Hvad betyder musik og salmer for dig, når du deltager i en gudstjeneste? Og kunne du ønske dig, at noget var anderledes?
- Er der elementer eller dele af en gudstjeneste, som du synes har for stor vægt – og i givet fald: Hvorfor? Og er der elementer eller dele af gudstjenesten, som du gerne vil opprioritere – og i givet fald: Hvilke og hvorfor?
- Oplever du, at der i gudstjenesterne er en kobling til din hverdag?

Vi har udgivet spørgsmålene som et "bogmærke", som kan fås gratis mod betaling af porto ved at bestille dem på www.kirkefondet.dk under "Udgivelser" eller ved at ringe til os på 33 73 00 33.

Kirkefondets medarbejdere står også gerne til rådighed for både foredrag og workshops indenfor temaet gudstjeneste og liturgi. Kontakt os – og vi finder sammen en løsning på, hvordan I bedst får hjælp til at drøfte dette tema lokalt. ■

Nyt fra Kirkefondet

Ny rapport om dåb netop udkommet

Selvom småbørnsforældre, der bor på landet, hyppigere lader deres børn døbe end forældre i Storkøbenhavn, gør de det ikke for traditionens skyld. Forældrene lader sig derimod inspirere af både de traditioner, som deres familie og venner lever efter, samt deres netværk på sociale medier som Facebook og Instagram. Forældrene opfatter desuden dåben som foreløbig, og deres holdning er, at barnet selv senere skal vælge konfirmation til og fra.

Undersøgelsens resultater, der er baseret på interviews med 27 forældre fra hele Danmark, uden for København, kan læses i den nye rapport "Dåb i dag. Traditionen til forhandling", udarbejdet af cand. theol. og ph.d. Karen Marie Leth-Nissen, og med bidrag fra cand.theol. Berit Weigand Berg, som er udviklingskonsulent i Kirkefondet.

Rapporten er en del af projektet "Dåb i dag", som Kirkefondet har været involveret i sammen med

Center for Kirkeforskning på Det Teologiske Fakultet på Københavns Universitet og med støtte fra Den Folkekirkelige Udviklingsfond.

Udover interviewundersøgelsen og rapporten har projektet bestået af en udviklingsdel, hvor Kirkefondet har gennemført udviklingsaktiviteter omkring barnedåb i fem sogne/pastorater fordelt på landsdele. Ideer derfra – sammen med en række andre ideer om andre tiltag i forbindelse med dåb – er samlet i idékataloget "Idet I døber dem...", som kan downloades på Kirkefondets hjemmeside eller rekvireres ved henvendelse til Kirkefondet på tlf. 33 73 00 33 eller på kirkefondet@kirkefondet.dk. Desuden er mange af tankerne bag og erfaringer fra projektet "Dåb i dag" samlet i et temanummer af Kirken i Dag nr. 1/2019.

Rapporten "Dåb i dag. Traditionen til forhandling" kan downloades på Kirkefondets hjemmeside under "Udgivelser".

"Syng lovsang hele jorden"

er nu udkommet i 3. oplag

Sangbogen "Syng lovsang hele jorden" med 122 sange fra det franske broderfællesskab Taizé er netop udkommet i 3. oplag. Sangbogen udkom første gang i 2008 som afløser for sangbogen "Sange og bønner fra Taizé", der var udsolgt. Sangbogen er med spiralryg og koster kr. 125,-. Bogen kan bestilles på www.kirkefondet.dk under "Udgivelser".

Youtube-spots med gode råd

Kirkefondet har lavet nogle videospots med gode råd til kirkelivet. I første omgang er der gode råd til, hvordan man agerer og kommer videre i en krisesituation. Der vil løbende blive lagt flere ud til fri afbenyttelse!

Du finder videoerne ved at gå ind på www.kirkefondet.dk eller på vores Facebook.

Tema for næste nummer af "Kirken i dag":

Bibelen

Kirken *i* dag

Inspiration til gudstjeneste

Himlen og jorden må feste

– ny sangbog og cd med salmer fra hele verden

Sangbogen "Himlen og jorden må feste" indeholder 70 salmer og sange fra hele verden. Sangene er oversat af kendte, danske salmedigtere, så de kan bruges ind i en dansk kontekst. Temaerne for sangene er bl.a. skaberværket, året, gudstjenesten, velsignelse og lovsang, tro, håb og kærlighed, fællesskab, liv og død, og de er meget forskellige, da de repræsenterer den store mangfoldighed

i salmesang verden over. Alle salmerne er trykt énstemmigt, med

becifring og så vidt muligt med første vers på originalsproget under noden.

Bogen er redigeret af Betty og Peter Arendt, der har arbejdet med verdenskirkemusik og medvirket som kirkemusikere ved en lang række europæiske og globale kirkemøder i mere end 25 år, og har tidligere udgivet sangbogen og cd'en "Vi har et håb".

Cd'en indeholder 20 af salmerne fra sangbogen og er indspillet af Peter og Betty Arendt og deres band, som sprudlende giver sangene videre i en dansk udgave.

Sangbog – 112 sider – kr. 198,-

CD – kr. 150,-

Gudstjeneste fra kanten

Liturgiske tekster fra Iona Community/WGRG

Bogen indeholder et stort udvalg af bønner, velsignelser, veksellæsninger, meditationer, dialoger og hele liturgier fra Iona Community og Wild Goose Resource Group, der arbejder med at gøre gudstjenestelivet fornyende og livgivende. Teologien og liturgien er præget af den keltiske levevis, der er meget livsnær og jordbunden. Bogen er opbygget efter kirkeåret og kan bruges ved gudstjenester, andagter, morgensang eller lejrbål, til egen andagt eller personlig opbyggelse.

Red. Jørgen Degn Bjerrum, Finn Dyrhagen, Allan Ibsen, Per Vibskov Nielsen og Charlotte Lydholm.

240 sider – kr. 299,-

Læs mere på www.kirkefondet.dk